

**UNIVERZA NA PRIMORSKEM
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
LEON DRAGOJEVIĆ**

KOPER 2018

**UNIVERZA NA PRIMORSKEM
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

**Univerzitetni študijski program prve stopnje
Razredni pouk**

Diplomsko delo

**LUTKA IN NJEN VPLIV NA POZITIVNO
SAMOPODOBO UČENCEV 3. RAZREDA**

Leon Dragojević

Koper 2018

Mentorica:

izr. prof. Jelena Sitar Cvetko

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. Jeleni Sitar Cvetko za strokovno pomoč, čas in potrpežljivost med nastajanjem diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi učiteljici tretjega razreda OŠ Šmarje pri Kopru, Sonji Cergol, in Ester Kapelj za sodelovanje in pomoč pri izvedbi lutkovnega ustvarjanja.

Zahvala gre tudi mojim staršem, ki so me med študijem in nastajanjem diplomskega dela bodrili in mi stali ob strani.

Zahvaljujem se Simonu Dražiču in Adini Deučman za strokovno pomoč.

Posebna zahvala gre Tadeji Burič za strokovno pomoč in izjemno potrpežljivost.

Zahvalil bi se rad tudi svojim prijateljicam, Petri Zidar in Urši Balent, ki sta mi skozi študij vedno pomagali.

Zahvaljujem se vsem, ki so verjeli vame, in tudi tistim, ki niso, saj so mi na ta način dali še dodaten razlog, da napišem to diplomsko delo.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Leon Dragojevič študent univerzitetnega študijskega programa prve stopnje
Razredni pouk

izjavljam,

da je diplomsko delo z naslovom Lutka in njen vpliv na pozitivno samopodobo učencev
3. razreda

- rezultat lastnega raziskovalnega dela,
- so rezultati korektno navedeni in
- nisem kršil pravic intelektualne lastnine drugih.

Podpis:

V Kopru, dne 17.08.2018

IZVLEČEK

Diplomsko delo z naslovom Lutka in njen vpliv na pozitivno samopodobo učencev 3. razreda je plod dognanj različnih avtorjev knjig (Sitar, Korošec, Majaron, Ivon), psihoterapevta Bastašiča in drugih, ki so svoje življenje posvetili raziskovanju lutke, in naše raziskave. Diplomsko delo je sestavljeno iz dveh delov, iz teoretičnega in praktičnega.

Skozi preučevanje virov in literature z omenjenega področja smo pridobili obilico dragocenih informacij, s katerimi smo lahko izoblikovali naš teoretični del. Le-ta je sestavljen iz ugotovitev, kaj je lutka, kako jo lahko vključimo v kurikulum ter kakšen vpliv ima lahko v interakciji med učiteljem in učencem ter med samimi učenci. V nadaljevanju teoretičnega dela obrazložimo, kaj je samopodoba, katere prvine samopodobe poznamo in podrobno opišemo povezavo med komunikacijo, agresivnim in zadržanim vedenjem ter lutko. Na podlagi strokovne literature in naše lastne raziskave smo prišli do zanimivih ugotovitev. Ko smo lutko vključili v lutkovno ustvarjanje, smo ugotovili, da se je pri zadržanih in agresivnih učencih izboljšalo vedenje, njihov socialni položaj v razredu pa prav tako.

V praktičnem delu smo znanje, ki smo ga pridobili v teoretičnem delu, s pridom izkoristili. Praktični del smo razdelili na štiri dele, in sicer na uvodno srečanje, srečanje s kamišibajem, izdelovanje lutk in izvedbo lutkovne predstave Jazbečar Tobija.

Na prvih dveh srečanjih smo s pomočjo metode opazovanja vedenja in sociograma poizvedovali in ugotovili, kakšna je struktura razreda in kateri posamezniki imajo težave s socializacijo. Dobljene rezultate z obeh srečanj smo primerjali med seboj in ugotovili, da so učenci na drugem srečanju, tj. srečanje s kamišibaj gledališčem, mnogo bolje komunicirali med seboj, kot so to počeli na uvodnem srečanju. Nato je sledil del lutkovnega ustvarjanja, kjer smo prišli do zelo pomembnih ugotovitev: lutka je učencem, ki so imeli težave s socializacijo, ponudila vrsto možnosti in priložnosti, skozi katere so se učenci lahko povezovali z vrstniki. Ugotovili smo, da je lutka agresivnemu otroku pomagala doumeti, da se sporov ne rešuje z agresijo, zadržanemu otroku pa je služila kot posrednik, s katerim je lažje komuniciral z okolico. Čeprav je lutka pustila velik pečat pri učencih, ki so imeli težave s socializacijo, je tudi druge učence, ki sicer niso imeli težav s socializacijo ali samopodobo, naučila veliko. Ugotovili smo namreč, da so med lutkovnim ustvarjanjem učenci bili bolj enotni, poslušni, radovedni in srečni.

V zaključku praktičnega dela smo v razdelku rezultati in evalvacija ter v sklepnih ugotovitvah predstavili vse naše ugotovitve in dokazali, da je čas, da se lutka intenzivneje vključi v šolski prostor.

Ključne besede: lutka, kamišibaj, samopodoba, komunikacija, problemi socializacije.

ABSTRACT

The thesis titled *The Puppet and its Impact on the Positive Image of Class 3 Students* is the result of knowledge composed of our research, various book authors (Sitar, Korošec, Majaron, Ivon), psychotherapy experts like Bastašić and other professionals who have devoted their lives to exploring puppets. The diploma paper is comprised of two parts, theoretical and practical.

By studying and exploring sources and literature, we have gained a wealth of valuable pieces of information that are indispensable in the theoretical part of the thesis. The latter consists of findings, such as what a puppet actually is, how it can be included in the curriculum and what impact it can have on the teacher-student and student-student interaction patterns.

Moreover, in the theoretical part, we have also explained the concept of self-image and its elements, and we have thoroughly described the connection between communication, aggressive and withdrawn behaviour, and the puppet. Based on professional literature and our own research, we have come to interesting conclusions. When the puppet is included in the puppet creation process, the behaviour of socially withdrawn and aggressive students and their social position in the classroom improves.

In the practical part, we have used the knowledge we acquired in the theoretical part. This second part of the thesis is comprised of four subcategories: the introductory meeting, meeting with Kamishibai puppet making and the Jazbečar Tobija performance show.

At first two meetings, we analysed the structure of the class and its individuals with socialization problems by using the behavioural observation method and a sociogram.

We compared the obtained results and found that, during the second meeting (Kamishibai theatre), students communicated much better with one another in comparison with the first one. The puppet making process has resulted in some very important findings which are described below.

The puppet offers a range of options and opportunities to learners with socialization problems, through which they are able to connect with their peers. We have also discovered that the puppet helps an aggressive child comprehend that one does not solve conflicts with aggression, whereas for a socially withdrawn child, the puppet serves as an intermediary with which it is easier to communicate in the social environment.

Not only has the puppet left a big mark on students with socialization problems, it has also influenced students, who otherwise have no problems with socialization or

self-esteem. They have learnt a lot from the experience. We have found that learners are more united, obedient, inquisitive and happier when they are engaged in the puppet making process.

In the practical part's conclusion, we have presented all of our findings in the results and evaluation section and proved that it is due time to include the puppet in the school environment more extensively.

Key words: puppet, kamishibai, self-image, communication, socialization problems.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 TEORETIČNI DEL.....	2
2.1 Lutka	2
2.1.1 Lutka in kurikulum.....	3
2.1.2 Lutka v interakciji učitelj – učenec.....	6
2.1.3 Lutka v interakciji učenec – učenec.....	8
2.2 Samopodoba.....	9
2.2.1 Šest temeljnih prvin samopodobe.....	11
2.3 Agresivni otroci.....	17
2.3.1 Agresija in lutka	18
2.4 Zadržani otroci.....	19
2.5 Komunikacija z lutko.....	20
3 EMPIRIČNI DEL.....	22
3.1 Namen raziskovalne naloge in problem.....	22
3.2. Raziskovalna vprašanja.....	23
3.3 Metodologija.....	24
3.3.1 Udeleženci.....	24
3.3.2 Pripomočki.....	24
3.3.3 Postopek zbiranja podatkov.....	24
3.3.4 Postopek obdelave podatkov.....	24
3.4 Načrt.....	25
3.5 Izvedba.....	28
3.5.1 Uvodno srečanje.....	28
3.5.2 Srečanje s kamišibajem.....	31
3.5.3 Učenci izdelujejo lutke	33
3.5.4 Lutkovna predstava Jazbečar Tobija.....	43
3.6 Razprava in evalvacija.....	48
4 SKLEPNE UGOTOVITVE	63
5 LITERATURA IN VIRI	65

KAZALO SLIK

Slika 1: Branje besedila o jazbečarju Tobiji (lasten vir)	29
Slika 2: Veselo izdelovanje mask (lasten vir)	31
Slika 3: Veselo vzdušje ob srečanju z lutkami (lasten vir)	31
Slika 4: Kamišibajkar (Vir: Sonja Cergol)	32
Slika 5: Risba jazbečarja Tobije (Vir Sonja Cergol)	33
Slika 6: Izdelava lutk (lasten vir)	35
Slika 7: Kreativni kaos (lasten vir).....	35
Slika 8: Medsebojna pomoč (lasten vir)	36
Slika 9: Osredotočenost na delo (lasten vir)	36
Slika 10: Lutke so končane (lasten vir)	37
Slika 11: Zabavno pripovedovanje zgodbe (lasten vir).....	39
Slika 12: Skupinsko delo (lasten vir).....	40
Slika 13: Zatopljenost v delo (lasten vir)	41
Slika 14: Samostojno delo (lasten vir).....	42
Slika 15: Delo je zabavno (lasten vir)	42
Slika 16: Učenje besedila (lasten vir).....	44
Slika 17: Učiteljičina pomoč (lasten vir)	44
Slika 18: Ponosen na svoj izdelek (lasten vir).....	45
Slika 19: Priprave pred predstavo (lasten vir)	45
Slika 20: Še zadnji poskusi (lasten vir)	46
Slika 21: Ponosni na lutko (lasten vir).....	46
Slika 22: Potek predstave (lasten vir)	47
Slika 23: Veselje ob koncu predstave (lasten vir)	47

KAZALO PONAŽORIL

Tabela 1: Načrt učnega procesa po etapah (srečanjih)	25
Tabela 2: Umestitev učencev v sociometrične skupine (uvodno srečanje)	49
Tabela 3: Umestitev učencev v sociometrične skupine (srečanje s kamišibajem).....	51
Tabela 4: Umestitev učencev v sociometrične skupine (učenci izdelujejo lutke)	53
Tabela 5: Umestitev učencev v sociometrične skupine (lutkovna predstava Jazbečar Tobija).....	55
Graf 1: Sociogram pozitivnih izbir (uvodno srečanje).....	48
Graf 2: Sociogram negativnih izbir (uvodno srečanje)	49
Graf 3: Sociogram pozitivnih izbir (srečanje s kamišibajem).....	50
Graf 4: Sociogram negativnih izbir (srečanje s kamišibajem).....	50
Graf 5: Sociogram pozitivnih izbir (učenci izdelujejo lutke)	52
Graf 6: Sociogram negativnih izbir (učenci izdelujejo lutke)	52
Graf 7: Sociogram pozitivnih izbir (Lutkovna predstava Jazbečar Tobija)	54
Graf 8: Sociogram negativnih izbir (lutkovna predstava Jazbečar Tobija).....	54

1 UVOD

»Otroci se učijo iz življenja. Če otrok živi s sprejemanjem in prijateljstvom, se uči najti ljubezen v svetu« (Dorothy Law Nolte; v Youngs, 2000, str. 124).

Vsak od nas ima globoko v sebi shranjenih na tisoče dogodkov, ki so zaznamovali naše brezskrbno otroštvo, nekaterih se spomnimo, drugih ne. Naše prvo prijateljstvo, prva nedolžna otroška kraja, prvi pretep, prva vožnja s kolesom, prvi izpadli mlečni zob, prva ocena, zmaga in naš prvi poraz, naša prva grda beseda, simpatija in naše prvo srečanje z lutko.

Kot prvošolčki ali morda že prej smo lutko božali, se z njo pogovarjali in poskrbeli, da se ji ne zgodi kaj hudega. Bila je naša zvesta prijateljica, s katero si se lahko pogovarjal o vseh možnih stvareh tega sveta. Z nami je skakala, ko smo vriskali od veselja, in nas tolažila, ko smo bili žalostni. Toda vsak od nas nekega dne odraste, nekateri pozabimo nanjo in jo založimo v kakšno omaro, predal ali drugod po hiši. Nekega dne pa se med pospravljanjem z njo ponovno srečamo, jo primemo v roke, pobrišemo prah z nje, se zazremo vanjo in nenadoma vsi spomini, ki smo jih doživeli z njo, privrejo na plano.

Nekateri ljudje pa se lutk trdno držijo in jih ne zapustijo nikoli. Mednje spadajo različni avtorji knjig, psihoterapevti, gledališčniki, ki se z njimi vsakodnevno srečujejo, preprosti ljudje ter navsezadnje tudi učitelji, ki s pomočjo svoje zveste prijateljice premagujejo še tako velike težave, pri katerih so se ostale metode izkazale za neučinkovite že na začetku.

In ravno zaradi zanimivih in pomembnih dognanj, do katerih so prišli nekateri raziskovalci, ter naše raziskovalne radovednosti do sveta lutk smo se odločili, da bomo našo diplomsko delo posvetili izključno lutkam. Toda ne lutkam na splošno, saj smo vedeli, da je paleta možnosti, ki jih ponuja lutka, skorajda neskončna, zato smo se odločili, da bomo iz nabora možnosti izbrali le eno in o tem pisali v našem diplomskem delu. Čeprav smo premišljevali minute, ure in celo dneve, o čem bomo pisali, smo se na koncu vendarle odločili, da bomo raziskovali vpliv lutke na otrokovo samopodobo.

Naša prva naloga je, da obiščemo veliko knjižnic, v katerih bomo z nekaj truda našli veliko knjig o lutkah, s pomočjo katerih bomo lahko izoblikovali teoretični del diplomskega dela. V njem bomo napisali, kaj pravzaprav je lutka, kako jo lahko uporabimo v kurikulumu, kako deluje v interakciji med učiteljem in učencem ali učencem in učencem, pisali bomo tudi o samopodobi, navsezadnje pa bomo dodali še

nekaj o vplivu lutk na otroke s socializacijskimi težavami in komunikacijo nasploh. Ko bomo vse to spravili v celoto, bomo pripravljeni za praktični del.

V praktičnem delu se bomo lahko za razliko od teoretičnega dela popolnoma posvetili otrokom. Skozi uvodna srečanja bomo poskušali otroke temeljito spoznati in jih razvrstiti v kategorije. Pri tem nam bosta pomagala sociogram in metoda opazovanja vedenja posameznikov in razreda. Nato bo sledil glavni in zaključni del praktičnega dela, in sicer lutkovno ustvarjanje in lutkovna predstava, kjer bomo dali lutki možnost, da pokaže vse svoje atribute. Mislimo, da ji bo uspelo, kaj pa vi mislite? Pustimo se presenetiti.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Lutka

»Lutka je preizkušena past za lov na ustvarjalnost, domišljijo in ljubezen« (Sitar, 2008, str. 135).

Ali ste se kdaj vprašali, kaj pravzaprav je lutka? Čemu ta navihana, razigrana, radovedna, živahna ali žalostna stvarca služi? In zakaj je ravno pri otrocih tako priljubljena? Nekateri avtorji, ki se ukvarjajo s tovrstno tematiko, pravijo, da je lutka tako priljubljena ravno zaradi svojih magijskih lastnosti, ki jih premore. Spet drugi si lutko razlagajo nekoliko drugače.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2000) je lutka definirana kot majhna figura, ki predstavlja človeka ali žival, za uprizarjanje iger. Čeprav pisci SSKJ-ja menijo, da je lutka le figura, ki upodablja človeka ali žival, katere namen je uprizarjanje iger, je njeno poslanstvo mnogo večje kot to. Lutka je v šolskem prostoru in izven njega lahko odličen pripomoček, ki učencu pomaga premagati vse njegove strahove, negotovosti v vzpostavljanju komunikacije ipd. Lutka je odlično motivacijsko sredstvo, dragocen mediator igre, animator, spodbujevalec učenčeve ustvarjalnosti, domišljije, neverbalne komunikacije, empatije, pomaga pri oblikovanju socialnih veščin, samopodobe in je navsezadnje odličen poslušalec ob otrokovi stiski ali njegovem veselju.

Po mnenju Zupaničeve (2009) lutka ne predstavlja le figure, s katero lahko uprizorimo nekaj iger, temveč jo avtorica vidi kot metaforo, ki v sebi poseduje možnost različnih transformacij. Avtorica (prav tam) pravi, da če na lutko gledamo kot na počlovečeno figuro, ki nam na plano privabi spomine iz otroštva, je to upravičeno, saj s

tem lutka doseže svojo bit in posebnost, po kateri je nekaj več od samega predmeta. Lutka oživi na ta način, da v nas prebudi spomine in emocije.

V očeh Bevčeve (2005) je lutka v osnovi abstraktna, brez pravilne ali določene oblike, ampak avtorica (prav tam) pravi, da lahko nadomesti vse! Meni (prav tam), da lutka predstavlja vsestransko in kompleksno bitje. Lutka se je obdržala v ritualu, v lutkovnem gledališču je obdržala svoje magijske lastnosti in prevzela nove specifičnosti ter v vsakodnevnem življenju obdržala svoje mesto v igri pri otrocih. In ravno zaradi tovrstnih navedb je nezamenljiv prebivalec našega življenja. Poleg vsega lutka premore tudi dvojno naravo:

- Je neživa stvar,
- predstavlja življenje in živi, dodaja Bevc (2005).

Podobnega mnenja kot Bevčeva (2005) je tudi režiser Trefalt (1993), ki pravi, da je lutka idealni model za absolutno abstraktnost ter da je s svojim zunanjim delovanjem neživa, mrtva snov, ker pa se giblje in govori, je živa. Ravno zato avtor (prav tam) trdi, da lutka združuje obe strani gledališke dialekte, živo in neživo.

Čeprav se veliko lutk nahaja v lutkovnih gledališčih, se lutk ne uporablja zgolj na gledaliških odrih, včasih so prisotne v psihoterapevtskih ordinacijah. Psihoterapevt Bastašić (1990) definira lutko kot neživo stvar, toda dodaja, da zahvaljujoč gibu lutka oživi in tako kot nek namišljen fokus omogoča asimilacijo intimnega, izkustvenega in nezavednega v igralcu in publiku.

Veliko avtorjev definira lutko zelo obširno, a jo Šinko (2008) opiše zelo preprosto. Avtorica (prav tam) pravi, da če bi skozi stoletja postavljali to vprašanje občinstvu lutkovnih iger širom po Evropi, bi dobili odgovor, da je lutka človek.

2.1.1 Lutka in kurikulum

»Kar želimo videti, je otrok na lovu za znanjem, in ne znanje na lovu za otrokom«
(George Bernard Shaw; v Youngs, 2000, str. 11).

Lutka in kurikulum. Dve besedi, za kateri bi na prvi pogled rekli, da nimata nič skupnega, vendar bi se zmotili, če bi tako mislili. Z obema postane poučevanje otrok veliko bolj enostavno. Znano je, da si učitelji s kurikulumom pomagajo dosežati vzgojno-izobraževalne cilje in jih tudi dosežejo, vendar se učitelji pri poučevanju večinoma poslužujejo najbolj enostavnih in poceni oblik poučevanja (frontalna oblika poučevanja). Res je, da učitelji velikokrat izberejo frontalno obliko poučevanja ravno

zaradi tega, ker jim primanjkuje časa pri doseganju vzgojno-izobraževalnih ciljev v kurikulumu, vendar je včasih dobro v razred vnesti novosti.

Ravno zato je ključnega pomena, da se v kurikulum skuša vključiti čim več kreativnih lutkovnih dejavnosti, saj so le-te lahko uspešna oz. nujna metoda pri učenju in poučevanju otrok. Tudi D. Fontana (1996/97, v Kroflič 1999, v Borota, Geršak, Korošec, Majaron, 2006) pravi, da je tovrstno umetniško ustvarjanje neizogibna sestavina celovite »vzgoje za biti« v nasprotju z »vzgojo za vedeti«. Vzgoja in izobraževanje bi brez tovrstnega ustvarjanja bila osiromašena z vidika doživljanja notranjega sveta in bila zreducirana le na suho objektivno znanost.

Sitarjeva (2008) pravi, da so lutke z vidika umetnosti in izobraževanja večplastne, saj v sebi združujejo likovno, literarno, celo glasbeno dejavnost. Prav vsaka po sebi ima svoj prostor v šolskem kurikulumu. Žalostno je, da imamo v predmetniku ure, namenjene glasbenem in likovnem pouku, nimamo pa pouka gledališča, ki bi v kurikulum doprinesel ogromno. Prispeval bi z vidika otrokovega jasnega izražanja stališč, življenja v nekoga drugega, soočanja z novimi življenjskimi položaji in pripomogel bi k ustvarjalnem mišljenju.

V knjigi *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk* Korošec (2006, v Borota, Geršak, Korošec, Majaron, 2006) navaja, da lahko ravno lutka otrokom nudi široke možnosti za doseg vzgojno-izobraževalnih ciljev. Avtorica (prav tam) navaja naslednje cilje:

- Spodbujanje kreativnega izražanja,
- stimuliranje in povečanje domišljije,
- razvijanje spontanega besednega izražanja,
- izboljšanje govora in izgovorjave,
- razvijanje spretnosti pisanja in gladkega branja,
- pridobivanje občutka za vrednotenje literature,
- medsebojno usklajevanje in razvijanje občutka za čas in prostor,
- spodbujanje otrokovega občutka lastne vrednosti,
- razvijanje samozaupanja in doseganje osebnega zadovoljstva,
- sproščanje strahov, agresije in frustracij na sprejemljiv način,
- razvijanje socialnointerakcijskih spretnosti,
- pridobivanje sposobnosti za reševanje problemov,
- izboljšanje fine motorike,
- opazovanje sveta z vsemi čutili; zapomniti si opazovano, nato pa ga obdelati in oživiti z lutkami in
- vrednotenje dela.

Na področju slovenskega jezika lahko uporaba simbolne igre, s tem tudi lutke in gledališke igre, pozitivno vpliva na doseganje nekaterih zastavljenih ciljev iz učnega načrta za slovenščino, ki so v povezavi z metodiko lutkovne in gledališke vzgoje uresničljivi. Korošec (2002) navaja naslednje cilje:

- Poslušajo različne zvoke, navajajo njihov izvor/pomen, jih gibalno, ritmično, likovno in glasovno izražajo, v besedi prepoznavajo zloge, začetni/končni glas in jih ponavljajo. Z uporabo pantomime učenci ponazarjajo besede, ki jih slišijo, z lastnimi »inštrumenti«, kot so roke, noge, prsti ali glas. Lutkina naloga na rokah učitelja/vzgojitelja je iskati začetni in končni glas, besede zloguje. Otrok preprosto obožuje situacijo, ko se lutka zmoti, on pa ima možnost, da jo popravi.
- Se učijo in vadijo začetno pisanje; učenci s pomočjo svojih rok, nog in sodelovanja s partnerjem sestavljajo črke, ki so lahko izdelane iz penaste gume, le-te pa lahko počnejo različne vragolije: plešejo, odidejo na potovanje in se sporazumevajo s svojimi glasovi (A skače »A, A, A«, zeha in podobno). Med oddihom črke v lutkovnem kotičku oživijo v različnih spontanah igratih.
- Pridobivajo zaupanje do novega okolja ter razvijajo pripravljenost za pogovarjanje s sošolci in učiteljem. Učitelj skozi lutko vzpostavlja vsakodnevno komunikacijo v razredu. Lutka jih zjutraj pozdravi in je prisotna pri malici, pospravljanju, zdravniku ali kakšnem drugem pomembnem dnevnem opravilu. Komunikacija z uporabo lutke je manj stresna.
- Spontano govorno nastopijo pred skupino/razredom, predstavijo, opišejo in označijo sebe, povejo, kaj delajo čez dan. Včasih je strah prevelik, da bi otrok nastopal pred skupino, zato jim lahko pri premagovanju strahu pomaga telesna lutka, ki učencu zakrije obraz in mu s tem vlije občutek varnosti. V razredu je priporočljivo imeti eno skupno telesno lutko, ki ob tovrstnih primerih učencem pomaga premagati strah pred neuspehom.
- Sporočilo izrazijo z nebesednimi znamenji in iz njih razberejo (prepoznajo) sporočilo, nato ga izrazijo z besedami. Skozi različne gledališke igre in vaje učenci spoznavajo neverbalne izrazne možnosti, v katere spadajo mimika, pantomima,

glasba, maska, dotik in neverbalni del govora. S pomočjo mimike obraza lahko prikažejo razpoloženje, vonj, okus; z gibi pa prikazujejo zgodbo ali besede.

- Bogatijo si besedni zaklad. Učenci si ob kreativni igri z lutko ali/in gledališki igri bogatijo besedni zaklad.

Lutka je učinkovit pripomoček pri slovenščini, matematiki, angleščini, družbi, športni vzgoji, glasbi ... Je vsestranska.

Učencem bodo pri štetju in računanju do deset pomagale prstne ali naprstne lutke, lutka gosjenica jim bo pomagala pri usvajanju dolžine, navsezadnje pa bo kljun ptice pomagal učencem pri razumevanju matematičnih znakov »večje« ali »manjše« (Majaron, 2002, v Ivon, 2013).

Lutke preprosto obožujejo glasbo. Najraje pojejo ali posnemajo pevca v operi, rokerje, zapojejo v duetu ali zboru, včasih pa zaigrajo tudi na inštrumente. Bilo bi škoda, da učitelji ne bi izkoristili njihove ljubezni do glasbe pri poučevanju glasbene vzgoje. Z lutkami bodo učitelji lahko nazorno pokazali tudi pojme notnega zapisa, kjer bo črtovje oder in note lutke celinke, polovinke ... pavze (Majaron, 2006).

Pri urah telovadbe lahko lutka popestri dogajanje v telovadnici. Otroci obožujejo, ko lahko sami narišejo lutko na svoje podplate, koleno, komolec, roko, trebuh ali celo na zadnjico. Ravno te lutke pa jih bodo kasneje spodbujale pri plezanju, plazenju skozi tunel, skakanju v daljino in globino ali teku po gredi (Majaron, 2006).

Če pa učiteljice prvega razreda prosijo lutke, da učencem pomagajo pri opismenjevanju, bo zabava postala še nekoliko boljša. Po mnenju Majarona (2000) bo proces opismenjevanja postal veliko bolj zabaven, dinamičen in hiter, če bo pri opismenjevanju v prvem razredu uporabljena t. i. lutka »žive« besede. Avtor (prav tam) nadaljuje, da nam bo vrsta igre, v kateri nastopajo besede kot bitja, pomagala nadomestiti suhoparno poznavanje besed z drugo vsebino. Ravno tako bo tudi vadba branja s pomočjo lutke postala bolj zanimiva in slojevita (Majaron, 2002, v Ivon, 2013).

2.1.2 Lutka v interakciji učitelj – učenec

»Preprosta učiteljeva lutka otroka vzpodbudi k lastni ustvarjalnosti« (Majaron E. in Korošec H., 2002).

Prvi september je dan, ko vse šole po Sloveniji odprejo svoja vrata znanim in še neznanim učencem. To je tudi dan, ko se otroci zberejo v razredu le z enim ciljem, to je napredovati v naslednji razred. Ta naloga ni ravno enostavna. Vseh deset mesecev,

kolikor traja šolsko leto, se bodo učenci spopadali z osebo, ki ima moč, da jim pokvari poletne počitnice, z učiteljem. Deset dolgih mesecev bodo učenci in učitelj v medsebojni interakciji. Res je, da pridejo dnevi veselja, vendar bodo tudi dnevi žalosti in slabe volje. Prav slednje je treba omiliti. Ena od možnosti, s katero jih lahko omilimo, je lutka. V rokah učitelja/vzgojitelja ali otroka lutka oblikuje popolne pogoje za varno in sproščeno komunikacijo. Lutka postane nekakšen posrednik, s pomočjo katerega učenci in navsezadnje tudi učitelji bolj učinkovito komunicirajo z okolico.

Po mnenju Koroščeve (2015) je ravno učinkovita komunikacija, h kateri lahko lutka znatno pripomore, tista, ki prispeva k temu, da v otroku spodbudi željo po neprestanem ustvarjanju in oživljanju medčloveških vrednot, med katere spadajo sodelovanje, doživljanje osebne varnosti, samospoštovanje in spoštovanje do drugih. S tem, ko se otrok z lutko pogovarja in se ji popolnoma posveti ter vživi v njen način doživljanja, stopi v fiktivni svet, ki mu omogoči varno in sproščeno komunikacijo. Sodelovanje z lutko torej ustvari dobre pogoje za ustvarjanje, učenje in iskanje novih informacij, dodaja Korošec (2015).

Majaron (2000, v Borota idr., 2006) pravi, da se učitelji s pomočjo lutke otrokom približajo in pridobijo njihovo zaupanje. Takšen učitelj v očeh otrok postane oseba, ki prinaša v razred veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje. Takšen učitelj otrokom takoj priraste k srcu. Otroci ga v trenutku vzljubijo in vzamejo za svojega člana skupine oziroma za človeka, s katerim lahko delijo vse svoje vesele ali žalostne trenutke.

Medtem ko otroci učiteljem pripovedujejo svoje žalostne ali vesele zgodbe, se med njimi pričnejo plesti t. i. prijateljske vezi. In morda ravno zaradi te posebne vezi, ki se razvije med učencem in učiteljem, postane učitelj pomembna oseba v otrokovem življenju, saj je njegov dober prijatelj, ki mu ponudi svobodo pri izbiri najlažjega načina učenja, in obenem avtoriteta, ki ga usmerja na pravo pot in mu pomaga razumeti pomen medsebojnega razumevanja, empatije in zaupanja. Če si učitelj želi stopiti v svet otrokovih kvalitiet, mora v otroku spodbuditi željo po izražanju njegovih misli in pogledov, sam pa mora skrbno prisluhniti temu, kar ima otrok povedati (Glasser, 1998; v Borota idr., 2006).

Prav preko zglednega učitelja, ki v delo vključuje interakcijo z lutko, bodo otroci pogosto segli po lutkah in se želeli igrati ter tudi nastopati z njimi. Ker pa gre za dejavnost, ki ne teži k popolnosti in ne zahteva dodelanih lutk ter predstav, bo vsak otrok lahko uspešen, dodaja Korošec (2015).

Veliko ljudi ne zaupa več le teoretičnim trditvam, temveč želijo nekaj več. Želijo si dognanj, katerih bi se lahko oprijeli, zato je Koroščeva želela povezati teoretične trditve

s primeri iz vsakdanjega življenja v celoto ter priti do zaključka, ali lutke zares delujejo tako blagodejno na otroka, kot trdijo teoretiki.

V svoji doktorski disertaciji Korošec (2015) navaja, da so vzgojitelji oziroma učitelji, ki so v vzgojno-izobraževalno delo vključili lutke, prišli do pomembnih ugotovitev. Povedali so, da so otroci, ki so izkusili uspeh pri lutkovnem ustvarjanju, pridobili na samozaupanju in drugih področjih. Avtorica (prav tam) dodaja, da bo učitelj ali vzgojitelj z upoštevanjem načel ustvarjalne drame v otroku motiviral željo po ustvarjalnosti in domišljiji, spremljal njegov razvoj ter opazil napredek, navsezadnje pa mu bo pokazal zainteresiranost za njegovo ustvarjanje. Ravno učiteljeve ali vzgojiteljeve informacije otroku o tem, da je dobro tisto, kar je sposoben samostojno narediti, mu bodo pomagale pri izboljšanju samopodobe in dvigu samozavesti.

2.1.3 Lutka v interakciji učenec – učenec

»Neverjetno je, kako otroci lutki verjamejo, in sicer, da spi, da jih gleda, da se z njimi uči, jih poslušajo« (Majaron E. in Korošec H., 2002)

Današnji učitelji, ali vsaj večina njih, prepogosto posegajo le po frontalni učni obliki dela, saj je le-ta najbolj preprosta in ekonomična oblika poučevanja. Toda postavlja se nam vprašanje, ali je učinkovita. Prepogosta uporaba tovrstne oblike dela vodi k temu, da bo otrok postal samosvoj in da bo gledal le nase, za ostale sošolce pa mu ne bo mar. Ravno zato se je treba zgledovati po tistih učiteljih, ki so poleg frontalne oblike v veliki meri uporabljali tudi druge učne oblike. Treba je najti učne oblike dela, ki bodo povezovalе otroke med seboj. Ena izmed njih je delo v dvojicah ali skupinsko delo. Vendar kaj bi tovrstni obliki dela popestrilo do te mere, da bi prav vsak otrok želel delati v skupini ali vsaj v paru? Na srečo imamo lutke, ki so na tem področju dobre.

Že dejstvo, da izbira lutke kot metode za realizacijo kurikularnih ciljev prinese učitelju ali otroku pozitivna pričakovanja s prijetnimi čustvi in visoko motivacijo za delo, je zadostno zagotovilo, da lutka zmore, tako kot temu pravi Majaron, razbiti še tako najpogostejšo obliko frontalnega dela. Otroci se zavedajo, da bodo med lutkovnim ustvarjanjem lahko naredili lutko po svoji zamisli in v sodelovanju z vrstniki z njo zaigrali tudi kakšno lutkovno predstavo. Posebnost dela z lutkami je, da je delo osnovano na skupni igri otrok, s pomočjo le-te pa se otroci učijo komunikacijskih in socializacijskih spretnosti. Pri izdelavi lutke si otroci veliko več pomagajo in bolj sodelujejo med seboj kot pri že ustaljenih, enoličnih dejavnostih, ki so večinoma prisotne pri frontalni obliki dela. Tudi pri nastajanju prizorov delo poteka pretežno v

manjših skupinah, ki so zelo pomembne pri vključevanju otrok v skupino, saj se nihče ne bo počutil nekoristno, ampak bo lahko varno ustvarjal znotraj skupine (Korošec, 2015).

Ampak tako kot vsak vele mojster, ki s pomočjo svojega dovršenega znanja in občutka spretno vihti s svojim orodjem in izdeluje prekrasne izdelke, mora tudi lutkar ali učitelj imeti vsaj zadovoljivo znanje s področja lutkarstva, če želi, da lutke otrokom zlezejo pod kožo in dosežejo zgoraj navedene trditve. V nasprotnem primeru lutka ne bo dosegla svojega namena. Pravzaprav nepoznavanje temeljnih načel in ciljev metode dela z lutko lahko v veliki meri le škoduje otroku, in sicer škodujejo lahko njegovi samopodobi, ustvarjalnosti in komunikaciji v razredu, zato je pomembno, da vsak učitelj, preden v razred vnese lutkovne ustvarjalne urice, prelista knjigo, v kateri so zapisana vsa načela in cilji metode dela z lutko, in se jih nauči. Šele takrat, ko bo učitelj imel potrebno znanje s področja lutkarstva, bo lahko mirno in samozavestno pokazal otrokom, kaj so lutke. Vpeljal jih bo v njihov svet in tako ustvaril kreativni prostor, v katerem bodo otroci svobodno izdelovali lutke in ustvarjali prizor skupaj s sošolci. S tem ko bo učenec izdeloval lutke in načrtoval prizore s svojimi sošolci, se bo počutil pomembnega, ker bo začutil, da je ustvarjal in uspešen, navsezadnje pa se bo počutil cenjenega, ker bo njegovo delo pohvaljeno in sprejeto. S pomočjo lutke bo otrok ustvarjalno razvijal svoje zamisli, psihične in fizične sposobnosti ter socialne spretnosti, navsezadnje pa bo razvijal in širil svoje znanje (Korošec, 2015).

2.2 Samopodoba

»Pozitivna samopodoba je osnova za zdravo rast in zdrav razvoj vseh otrok.«
(Youngs, 2000, str. 18)

V svetu, ki nas obkroža, veliko slišimo o samopodobi, ampak kaj pravzaprav je samopodoba? Kako se le-ta razvija v času našega življenja? Kako vpliva na naše dosežke, občutke odgovornosti in sreče ter na krepitev zdravih in obojestranskih odnosov?

V psihologiji se je izraz samopodoba uveljavil kot nekakšen psihološki konstrukt, ki usmerja kognitivne procese posameznika. Človek bo svojo samopodobo ali samopodobe izoblikoval pod vplivom različnih razvojnih dejavnikov in sodelovanj s svojim socialnim okoljem (Juriševič, 1999).

Pravimo, da je samopodoba skupek naših predstav, zaznav, čustev, misli, pojmovanja in prepričanja o sebi ter vrednotenja samega sebe. Je eden od

najkompleksnejših pojavov, kar jih poznamo, saj se navezuje na osebnost, ki je sama po sebi tudi zelo kompleksen pojav (Musek, 2005).

Tako kot Musek tudi Woolfolk podobno definira samopodobo. Woolfolk (2002) navaja, da samopodobo lahko vidimo tudi kot naš poskus pojasniti vtise, občutke in stališča do sebe, vendar avtorica (prav tam) dodaja, da ta model ali shema ni stalen, enoten ali nespremenljiv, saj se naše zaznavanje samega sebe od situacije do situacije spreminja, ravno tako je tudi v različnih fazah življenja.

Harter (1998, v Woolfolk, 2002) dopolnjuje razlago Woolfolkove, saj pravi, da se samopodoba razvija z neprestanim samoocenjevanjem v različnih situacijah. Otrok in adolescent si v prvih letih gradita samopodobo skozi ocenjevanje verbalnih in neverbalnih reakcij svojih staršev in drugih družinskih članov, kasneje pa to pozornost preusmerita še na svoje prijatelje, sošolce in učitelje.

Nastran - Ule (1994, v Kobal Grum, 2003) poda o samopodobi dokaj enostavno razlago. Avtorica (prav tam) pravi, da lahko samopodobo danes razumemo kot množico odnosov, ki jih posameznik zavedno ali nezavedno vzpostavlja do samega sebe.

Youngsova (2000) gleda na samopodobo iz povsem drugačnega zornega kota kot ostali. Avtorica (prav tam) pravi, da je samopodoba način, kako vidimo sebe oziroma, da je le-ta naš cenovni listek. Ljudje z visoko samopodobo vidijo sebe kot prvovrstno blago, tisti z nizko samopodobo pa kot blago z napako. Na žalost se v današnjem času vse več otrok odloči za nalepko »blago z napako«. Ravno zaradi nizke samopodobe se bodo otroci težje spopadali z izzivi v življenju in ne bodo imeli priložnosti okusiti vseh radosti, ki jih življenje ponuja.

»Raziskave kažejo, da je za razvoj posameznikove samopodobe ključnega pomena obdobje otroštva, obenem pa opozarjajo tudi na pomembnost vloge vzgojno-izobraževalnih inštitucij v procesu njenega primarnega oblikovanja. Dejstvo je namreč, da je samopodoba pomemben kazalnik otrokovega duševnega zdravja, poleg tega pa napoveduje tudi kvaliteto njegovega prilagajanja kasneje v življenje« (Jurišević, 1999, str. 6).

Ravno zaradi tovrstnih učencev, pri katerih je moč zaznati nizko samopodobo in posledično večjo nagnjenost k bolj agresivnem ali zadržanem vedenju, imajo učitelji pomembno nalogo, da takim učencem skušajo pomagati pri oblikovanju njihove zdrave samopodobe. Odličen pripomoček, ki bi prispeval k bolj pozitivno naravnani samopodobi, je lutka. Lutka v otrokovi roki postane njegov nesebični prijatelj, kateremu otrok brezpogojno zaupa. Postane zaščitnik in medij, skozi katerega otrok sproščeno komunicira in s tem posledično izoblikuje svojo samopodobo.

2.2.1 Šest temeljnih prvin samopodobe

2.2.1.1 Fizična in čustvena varnost

Vsak odrasel človek želi živeti v okolju, v katerem lahko varno in svobodno izraža svoje misli in občutke brez strahu ali grožnje. Pri otrocih je zgodba popolnoma enaka. Otroka, ki v sebi občuti fizično varnost, ne bo strah, da bi ga kdo prizadel ali mu povzročil bolečino. Takšen otrok se bo počutil varnega, zato bo posledično tudi bolj odprt in zaupljiv pri spoznavanju novih ljudi. Otroka, ki v sebi občuti fizično varnost, bomo prepoznali po drži telesa, ki izraža samozaupanje, njegovem odločnem tonu glasu in neposrednem pogledu v sogovornikove oči (Youngs, 2000).

Po mnenju Youngsove (2000) je ravno ta notranji občutek varnosti v zunanjem okolju pomemben pogoj pri razvoju otrokove zdrave samopodobe. Otroci in učenci morajo dobiti občutek, da je vzgojiteljem in učiteljem mar zanje, saj se bodo le tako lahko naučili zaupati. Ravno zaradi pozitivne izkušnje in spoznanja, da se lahko zanesejo na druge, bodo otroci razvili tudi visoko stopnjo zaupanja vase. V primeru, da v sebi ne razvijejo tega notranjega občutka varnosti v zunanjem okolju, si takšni otroci izoblikujejo svojevrsten obrambni mehanizem, zaradi katerega druge ljudi prehitro in površno ocenijo. Postanejo jezni na druge in svojo sovražnost izkazujejo z naraščajočim zlonamernim odnosom do ljudi okoli sebe. Sovražnost, sumničava naravnost in obrambna drža pa bodo privedle do tega, da se vrstniki in odrasli ne bodo želeli več družiti z njimi.

Ravno zato mora biti skrb vsake vzgojno-izobraževalne ustanove predvsem varnost njihovih učencev. Otroci, ki se v šoli ne bodo počutili varne, se ne bodo mogli sproščeno spopadati z vsakdanjimi izzivi učenja, kot to počnejo otroci z zdravo samopodobo. Le takrat ko se otrok ne bo počutil ogrožen ali ustrašovan, bo dovolj močan, da se spopade z vsakodnevnimi nalogami in obveznostmi, ki jih ima. Na ta način bo imel neprimerno več možnosti za šolske uspehe in tudi za vzpostavljanje in ohranjanje prijateljskih odnosov z vrstniki (Youngs, 2000).

Ravno tako kot fizična varnost je v življenju vsakega posameznika pomembna tudi čustvena varnost. Vsak izmed nas je vsaj enkrat v življenju bil tarča posmeha ali poniževanja, zato zelo dobro vemo, kako smo se počutili, ko nas je nekdo čustveno »pretepel«. Medtem ko so nas vrstniki ali celo odrasli ogovorili z besedami zaničevanja ali poniževanja, je po naši glavi rojilo na tisoče vprašanj, zakaj se to dogaja. Ravno takšna in drugačna vprašanja privedejo do tega, da otrok ne občuti čustvene varnosti.

Pa vendarle včasih izrečemo kaj nepremišljenega. Take nepremišljene pripombe bolijo in se zasedajo v otrokovo srce za vse večne čase. Moramo se zavedati, da je otrokov um kot kamera. Vse, kar otrok posname, se shrani v njegov um. Kasneje v življenju pa se vsa ta sporočila kot film predvajajo v otrokovi glavi in postanejo njegov notranji glas (Youngs, 2000).

Sporočila, kot so: debel sem, grd sem, tega ne zmorem ali neumen sem, ne bodo nikoli pripomogla k temu, da bo otrok spoštoval samega sebe. Ravno zato je treba v otrokov notranji glas vlti nekaj pozitivnih sporočil, s katerimi mu bomo pomagali pri razvijanju zdravega notranjega filmskega traku. Odrasli velikokrat ne vedo, kako in na kakšen način bi se tega sploh lotili. A ko se človek dodobra poglobi v problem, ga lahko tudi reši. In ravno to

se je zgodilo Youngsovi, ki je na podlagi raziskav in lastnega znanja ugotovila, kako pomagati učencem pri razvoju pozitivnega notranjega govora (Youngs, 2000).

Youngsova (2000) navaja, da če želimo pomagati učencem razviti pozitivni notranji govor, moramo:

- Uporabljati pozitivni jezik,
- uporabljati izraze, s katerimi gradimo pozitivno samopodobo in svoj govor razlikujemo od tistega, ki spodkopava dobro sliko o sebi,
- spodbujati k uporabi pozitivnega besednjaka v našem razredu,
- naučiti otroke uporabljati pozitivne trditve,
- zahtevati, ko otrok poniža vrstnika, da svojo negativno izjavo preoblikuje v pozitivno in
- spodbujati učence, da se bodo naučili deliti pohvale.

Le takrat, ko bo otrok občutil, da ga ne bo nihče poniževal, zaničeval ali želel prizadeti s sarkazmom ali grdimi besedami, se bo počutil čustveno varen. Takšen otrok bo postal sočuten do sebe in drugih, svoje zamisli in mnenja bo svobodno izražal, saj ga ne bo strah zaničevanja, upošteval in spoštoval bo druge, navsezadnje pa bo takšen otrok postal družaben in prijazen (Youngs, 2000).

2.2.1.2 Identiteta

Za izoblikovanje identitete sta potrebna dva akterja, to sta fizična in čustvena varnost. Ko bo otrok v sebi občutil, da je tako fizično kot čustveno varen, bo ustvaril osnovo, na kateri bo zgradil lastno identiteto. A za to je potreben čas. Najprej se vse

začne pri starših, zato se prične izoblikovati na podlagi njihovih pričakovanj, ki od svojega otroka zahtevajo primerno vedenje, nato se z vstopom v vrtec ali šolo otrok sreča še s pričakovanji vzgojiteljev in učiteljev, navsezadnje pa se v večini primerov otroci odločijo, da bi v svojem prostem času želeli nekaj trenirati. Srečajo se s trenerjem in njegovimi pričakovanji. Ko se otrok sooči s tolikšno obilico pričakovanj, za katere ve, da jih mora izpolniti, se prične spraševati, kdo je in kaj želi (Youngs, 2000).

Toda odgovoriti na takšna vprašanja ni enostavno. Pravzaprav je to skoraj nemogoče. Youngsova je prišla do zaključka, da se odgovor na zastavljeno vprašanje, kdo sem, glasi tako: »Realni jaz, idealni jaz in javni jaz.« Youngsova (2000) meni, da na vprašanje, kdo sem, lahko odgovorimo le, če skrbno pobrskamo po glavi in najdemo predalček, na katerem piše: tri različne plati našega življenja: realni, idealni in javni jaz. Skozi tri jaze lahko ugotovimo, kdo smo. Preko realnega jaza bomo pridobili sliko o naši lastni učinkovitosti, pri idealnem jazu se bomo srečali z našimi pričakovanji in preko javnega jaza bomo spoznali tisti del naše osebnosti, ki smo ga pripravljene pokazati drugim. Ko bomo izoblikovali vsa tri okna, od realnega, preko idealnega in do javnega jaza, bomo lahko oblikovali lastno identiteto, saj je uravnoteženost velikih treh ključ do uspešnosti. Če se ta uravnoteženost zaradi kakršnihkoli razlogov poruši, lahko velika odstopanja med njimi otroku škodujejo in povzročijo hude posledice. Tako hude, da otrokovo vedenje postane destruktivno ali pasivno/agresivno (Youngs, 2000).

Youngsova (2000) pravi, da moramo, če želimo pomagati otrokom zgraditi pozitivni občutek lastne identitete:

- Biti pozitiven model za učenje,
- biti pozitiven in govoriti o koristih,
- govoriti pozitivno o sebi in drugih,
- pripraviti pisne in govorne situacije, ki spodbujajo otroke k samorazkrivanju in
- pomagati učencem spoznati, da so odgovorni.

Le v takšnem primeru bo otrok imel možnost zgraditi pozitivni občutek lastne identitete in bo v sebi občutil pozitivno moč, s katero bo pozitivno gledal na svet (Youngs, 2000).

Ravno zato moramo tako starši kot stari starši, vzgojitelji, učitelji ali sosedi poskrbeti, da bo vsak otrok gledal pozitivno na svet, saj bomo le tako ustvarili okolje, v katerem je vredno živeti.

2.2.1.3 Povezanost

Ljudje smo socialna bitja in hrepenimo po tem, da smo v bližini nekoga, s katerim lahko delimo trenutke sreče, žalosti, sramu ali jeze. Želimo si, da nas ob žalostnih trenutkih nekdo objame v znak podpore, in želimo si, da bi naše srečne trenutke delili s prijatelji, ki nam veliko pomenijo. Pravzaprav želimo biti povezani z drugimi ljudmi, saj nas to žene naprej v življenju. In ravno tako kot odrasli si tudi otroci želijo biti povezani z nekom.

V obdobju odraščanja otroci v svojem življenju potrebujejo predvsem starše in šele kasneje vrstnike, saj jih starši poskusijo naučiti, kako postati neodvisni, hkrati pa jim pomagajo doumeti, da so povezani z drugimi ljudmi. Le takrat ko bo otrok začutil, da ga nekdo spoštuje in želi biti z njim, bo to spoštovanje in skrb za drugega vračal tudi nazaj. Takšen otrok bo pridobil samozavest in postal odgovoren in pripravljen pomagati. Takšen otrok bo postal srečen (Youngs, 2000).

Po mnenju Youngsove (2000) učitelji lahko izboljšajo svojo povezanost z učenci tako, da z vsakim učencem posebej odprejo t. i. »čustveni bančni račun«. Ta račun deluje podobno kot naš račun na banki, vendar malo drugače. Naši pologi ali dvigi se tokrat ne merijo s številkami, temveč z dejanji. Vsa naša dejanja, pozitivna ali negativna, ki jih bomo naredili v razredu, bodo vplivala na naš čustveni bančni račun. Če bomo učencem grozili, jih poniževali, bili preveč strogi, nepravični, nerazumni do njih ali če bomo celo zanemarjali njihova čustva, bo težko ohraniti red v razredu in primerno ozračje za učenje. Tako bo naš čustveni bančni račun zašel v rdeče številke, tega si pa ne želimo, saj bi tako izgubili vpliv nad učenci. Le visoko pozitiven znesek na čustvenem računu zagotavlja dobro učno ozračje, zadovoljstvo učencev in visoke dosežke. Tega pa ni enostavno doseči. Youngsova (2000) pravi, da moramo, če želimo ustvariti vsaj pozitiven znesek na našem čustvenem računu,:

- Biti pošteni do vseh učencev,
- zaupati v vse otroke,
- spoštovati svoje učence,
- empatično prisluhniti učencem,
- odgovarjati na postavljena vprašanja in prijazno komunicirati z učenci,
- izdelke učencev obogatiti s svojimi komentarji,
- izpolniti vse obljube, ki smo jih dali učencem,
- se iskreno opravičiti, če se zmotimo,
- »depozite« individualizirati, če je to mogoče.

Dobro je, da si zapomnimo, da je ključ do vplivanja na učenca ravno učenčevo prepričanje, da on lahko vpliva na nas. Stavek: »Rad bi te razumel«, je zelo zanimiv za učence, saj jim daje občutek, da lahko vplivajo na nas. S tem ko bodo učenci vedeli, da bomo vse, kar bodo rekli, tudi slišali in upoštevali, jim bomo jasno povedali, da nam je mar za njihove skrbi, potrebe, veselje in vse ostalo. Povedali jim bomo, da nam ni vseeno zanje in da bi jih radi razumeli (Youngs, 2000).

Po mnenju Youngsove (2000) je ravno takšna komunikacija ključ do boljšega medosebnega odnosa med učiteljem in učencem ter dodaja (prav tam), da zdrav odnos z učiteljem pripomore k izgradnji pozitivne samopodobe vsakega učenca in učitelja.

2.2.1.4 Pripadnost

Za trenutek pomislite, kako ste se kot otrok počutili, ko vas je družina, s katero ste si srčno želeli igrati, povabila v svoje vrste. Prav takšen občutek doživlja tudi današnja mladina. Pripadati skupini je za otroke zelo pomembno, saj si tako otrok na podlagi mnenj in zaznav drugih lahko izoblikuje zaznavanje samega sebe. Že vsak najmanjši občutek sprejetosti ali vsak največji občutek zavrnitve s strani vrstnikov ali drugih pripomore k temu, da otrok v sebi sestavi sliko o tem, koliko ga drugi pravzaprav imajo radi. Pomembno je, da otroci najprej zdravo občutijo sami sebe, saj bodo le tako druge otroke lažje sprejeli medse in se z njimi tudi pogovarjali ali igrali (Youngs, 2000).

Moramo se zavedati, da nekateri otroci zdravega občutka o sebi nikoli ne doživijo. Ravno zato lahko v določenih okoliščinah opazimo otroke, ki niso vključeni v igro kot ostali, ampak so odmaknjeni in čakajo na povabilo. Takšni otroci velikokrat pomislijo, da niso zaželeni (Youngs, 2000).

Ravno zato je domača naloga vsakega starša ali učitelja, da takim otrokom, ki mislijo, da jih nihče nima rad, dopovejo, da se motijo.

Po mnenju Youngsove (2000) lahko učitelji v šoli problem pripadnosti rešijo z uporabo kooperativnega učenja. Čarobnost tovrstne oblike učenja je v tem, da so učenci razdeljeni v manjše skupine, v katerih s skupnimi močmi pridejo do rešitve zadane naloge. Na ta način se bodo učenci bolj pozorno poslušali, se spodbujali, svobodno izmenjevali zamisli in mnenja, navsezadnje pa bodo osredotočeni na nalogo in materiale in bodo razvili občutek za odgovornost in zanesljivost.

Učitelj mora otroku pomagati razviti spretnosti pri oblikovanju prijateljstev, saj bo le tako povečal njihov občutek pripadnosti (Youngs, 2000).

2.2.1.5 Kompetentnost

Vsak otrok je rad pohvaljen. Pohvale mu dajo vedeti, da je sposoben narediti nekaj več v svojem življenju. Otrok, ki v sebi občuti, da je sposoben, se prebija skozi življenje z zavedanjem, da lahko uspe kljub oviram, ki jih sreča v življenju. Takšen otrok se ne preda tako zlahka, saj je pripravljen prehoditi tudi dodatno pot, če je treba, da pride do zadanega cilja. Velikokrat se ravno zaradi svojega trdnega prepričanja in samozaupanja vase to tudi zgodi. Stari rek pravi, da uspeh rodi uspeh. Vsak uspeh, ki ga otrok doživi, spodbudi njegov trud in kmalu bo takšen otrok v sebi zgradil kopico pozitivnih spominov na svoje sposobnosti. Zaradi tega se bo počutil kot zmagovalec (Youngs, 2000).

Veliko otrok zmagoslavnega občutka nikoli ne doživi. Moramo se zavedati, da nekateri otroci pohval velikokrat niso deležni, zato se v njih sčasoma pojavi dvom v lastne sposobnosti. Otrok si začne dopovedovati, da ni sposoben narediti ničesar. Takšen otrok se skozi življenje prebija z mislijo, da se mu ne izplača niti poskusiti, ker mu ne bo uspelo. Otrok, ki v sebi občuti, da je nesposoben, deluje nemočno, velikokrat je odvisen od drugih, in sicer tudi na področjih, kjer je pravzaprav sposoben, navsezadnje pa takšen otrok ni pripravljen sprejeti tveganja, saj se boji neuspeha in s tem posledično poraza (Youngs, 2000).

Ravno zaradi takšnih otrok, ki se počutijo kot poraženci, je pomembno, da jim učitelji pomagajo. Po mnenju Youngsove (2000) mora učitelj pri takšnih otrocih začeti počasi in preračunljivo. Sprva mora učencem podati lažje in bolj enostavne naloge, saj jih bodo tako uspešno rešili in spoznali, da jim učitelj res zaupa. Tako bodo premagali ovire v svojih mislih in doživeli uspeh.

Sčasoma bodo zmage, pozitivne povratne informacije in pohvale, ki jih bo otrok deležen, prispevale k temu, da bo v sebi začutil, da je postal odgovoren in uspešen posameznik. Takšen otrok bo začel sodelovati v razredu, saj bo začutil, da je dovolj varen in da lahko svobodno izraža svoja mnenja in predloge s sošolci. Počutil se bo sposobnega nekaj narediti, zato si bo prizadeval in ne bo odnehal zlahka, čeprav bo spoznal, da je za uspeh potreben trud. Ravno zaradi svojega prizadevanja in že skoraj neutrudne vneme do reševanja problemov bo takšen otrok doživel uspehe, ki ga bodo vodili k novim izzivom (Youngs, 2000).

2.2.1.6 Poslanstvo

Vsak otrok si v svojem življenju želi nekaj postati. Velikokrat lahko slišimo, kako otroci odraslim ali vrstnikom pripovedujejo, kaj bodo postali, ko bodo veliki. Eni si želijo postati policisti, drugi gasilci, tretji princeske. Vse te besede nam kot odraslim ne pomenijo toliko kot otrokom, saj le-ti verjamejo vsemu, kar povejo. Čeprav si na svoji poti velikokrat premislijo, to ni pomembno, pomembno je, da v tistem trenutku v sebi začutijo poslanstvo.

Otroci so različni. Nekateri se že zgodaj zavedajo svojega poslanstva, spet drugi pa o tem še ne sanjajo. Ravno slednji se počutijo prazne in čutijo, da ne morejo zapolniti svoje notranjosti, nimajo svojevrstnih ciljev in velikokrat pri drugih iščejo samoizpolnitev, navsezadnje pa za svojo nesrečo pogosto krivijo prav svojo okolico. Takšni otroci si nadenejo vlogo žrtve (Youngs, 2000).

Takšne vloge si nihče ne želi. Ravno zato je učiteljeva naloga, da takim otrokom poskušajo pomagati po svojih najboljših močeh. Najprej mora učitelj otroku pomagati najti njegov izgubljeni smisel in smer življenja, kako bo to storil, je odvisno od učitelja, saj bo le tako otrok lahko zgradil osnovo, na kateri bo razvijal svoje ambicije, dosežke, samospoštovanje idr. Ravno takrat, ko otrok ugotovi, da ima življenje smisel, bo to pozitivno vplivalo na njegovo samopodobo in na njegove šolske dosežke (Youngs, 2000).

Colemonovo poročilo to trditev še dodatno potrjuje. Obširna raziskava ameriškega izobraževanja je na podlagi rezultatov prišla do zanimivega zaključka in pokazala, da je otrokov občutek, da ima življenje smisel in smer, takoj za podporo staršev eden od pomembnih dejavnikov, ki določa, ali bo otrok v času svojega izobraževanja dosegal uspehe ali neuspehe (Youngs, 2000).

Ravno zato je naloga vsakega učitelja, da otroku pomaga najti ta občutek. Ko bo otrok v sebi našel občutek poslanstva, bo njegovo življenje dobilo smisel. Tak otrok bo naredil vse, kar je v njegovi moči, da uresniči vse zastavljene cilje. Takšni otroci se bodo v svoji koži dobro počutili, saj bodo njihove misli bile polne svojevrstnih ciljev, ki jih želijo uresničiti. Obenem bodo notranje pomirjeni, sami sebe bodo bolje spoznavali in na koncu bodo sebe in druge pozitivno vrednotili (Youngs, 2000).

2.3 Agresivni otroci

V šolskih prostorih se učitelji in ravnatelji vse pogosteje srečujejo z agresijo. Ne glede na moč, ki jo premore agresija, je pomembno, da se učitelji in ostalo vodstvo šole

poskuša zoperstaviti temu problemu. Preden pride do tega, je pomembno, da jo temeljito preučijo in jo, vsaj delno, zatrejo.

Agresivno vedenje lahko opredelimo kot vedenje, ki je v družbi nezaželeno. Za tako vedenje je značilna antisocialna težnja, ki je pravzaprav del človekove narave. Čeprav agresivno vedenje razumemo kot sestavni del človekove narave, je bistvenega pomena, da se ga otroci naučijo nadzirati ali preusmerjati, saj bi visoka stopnja individualne agresije lahko predstavljala nevarnost za socialni red (Schaffer, 1996, v Korošec, 2015).

Po mnenju L. Katza in D. McClellana (2005, v Korošec, 2015) je ravno agresivno vedenje eden od največjih problemov, s katerim se morajo učitelji in vzgojitelji soočiti v razredu in izven njega. Učitelji in vzgojitelji morajo zagotoviti varno okolje v skupini ter nuditi pomoč otroku z agresivnim vedenjem, da bi ga spremenil v socialno sprejemljivo vedenje.

Čeprav agresivno vedenje velikokrat povezujemo le z negativnim pomenom, temu ni tako. Puklek in Gril (1999, v Marjanovič Umek in Župančič, 2004) namreč pravita, da ima agresivno vedenje lahko tudi pozitiven pomen, ki je povezan s samoohranitvijo in samopotrjevanjem. Avtorja (prav tam) navajata, da agresivno vedenje lahko predstavlja dejaven pristop k okolju, ki kaže, da se otrok zna postaviti zase, uveljaviti svojo voljo in razvijati samostojnost.

2.3.1 Agresija in lutka

Spontane in neizogibne težave socializacije, do katerih prihaja pri igri in delu otrok, so možnost, da lutka upraviči svoj namen. S pomočjo lutke učitelji in vzgojitelji posredno dopolnjujejo socialni razvoj otroka. Ko se otroci med seboj sprejo, jim ponudimo lutko. Skozi njo bodo otroci verbalizirali svojo jezo in počasi začeli dojemati, zakaj se jeza pravzaprav javlja. V takih primerih bo lutka postala neke vrste konstruktivni »blažilec« in bo dopuščala iskanje rešitve in prave reakcije (Katz, 1995, v Ivon, 2005).

Porenta (2003) je v svojem projektu, ki ga je poimenovala Kajevo prvo potovanje po Sloveniji, ugotovila, da lutka v vzgojno-izobraževalnem delu prinaša pomembne pridobitve. Otroci, ki so med tednom uporabljali lutko, so postali manj agresivni, njihovo vedenje pa je postalo bolj zrelo in odgovorno. Otroci so z njo doživeli tudi pozitivno izkušnjo v sprejemanju različnosti, razvijanju prijateljstva in tovarištva. Poleg tega je

lutka pomagala tudi pri sklenitvi novih prijateljstev in premagovanju strahu pred nekaterimi situacijami, ki so bile otrokom neznanka.

2.4 Zadržani otroci

Zadržani otroci so uganka, ki jo zna razvozlati malokdo. Čeprav se zdi, da taki otroci skoparijo z besedami, temu ni tako. Resnica se skriva v tem, da je zadržane otroke sram ali celo strah komuniciranja s sogovornikom ravno zato, ker jih je strah zavrnitve vrstnikov ali drugih ljudi. Takšni otroci potrebujejo nekaj več časa, da se privadijo na okolico, ki jih obdaja, potem pa lahko postanejo dobri sogovorniki. V trenutku, ko njihov sram ali strah skopni, se njihova usta spremenijo v neustavljiv motor besed, katerega težko ustaviš.

Raziskovalci so deljenega mnenja glede nevarnosti zadržanega vedenja. Nekateri so prepričani, da ni strahu, da bi zadržano vedenje predstavljalo določeno tveganje za kasnejše vedenjske probleme (Asher, Markell in Hymel, 1981, Asher, Parkhurst, Hymel in Williams, 1990, v Goossens idr., 2002), spet drugi pa se s tovrstno trditvijo ne strinjajo. Raziskovalci, kot so Hymel, Woody, Bowker, Rubin, LeMare in Lollis, ugotavljajo, da je takšno vedenje napovednik tveganja, saj so ravno zadržani otroci tisti, ki so bolj nagnjeni k razvoju negativne samopodobe, občutka manjvrednosti, osamljenosti in depresije (Hymel, Woody in Bowker, 1993, Rubin, 1993, Rubin, LeMare in Lollis, 1990, v Goossens idr., 2002) (Korošec, 2015).

Hyson in Van Trieste (1987, v Korošec, 2015) pravita, da je sramežljivost lahko povsem normalen prilagoditveni odgovor na nekatere zahtevne socialne izkušnje. Sramežljivi otroci se bodo pred neznanimi ljudmi sprva odzvali z neko vrsto sramežljivosti, s katero se lahko trenutno odmaknejo in dosežejo občutek za nadzor, a ko otroci pridobijo določene izkušnje z neznanimi ljudmi, sramežljivost počasi izpuhti.

Sramežljivi otroci se v družbi ostalih ljudi običajno počutijo utesnjeno, so zadržani in prepojeni s strahom, da bodo slabše sprejeti ali da bodo videti neumno. Takšni otroci so velikokrat razpeti med željo po socialni vključenosti in strahom pred socialno interakcijo. Ravno zaradi te razpetosti sramežljiv otrok lebdi na obrobju socialnih aktivnosti in opazuje dogajanje okoli sebe. Res je, da pristop »čakaj in glej« lahko deluje kot dobra strategija vstopa v skupino, vendar se lahko sramežljiv otrok obotavlja predolgo, s tem pa povečuje svojo anksioznost, obenem pa zmanjšuje verjetnost, da se bo lahko pridružil skupini (Rubin in Asendorff, 1993, v Kremple, 2004) (Korošec, 2015).

»Sramežljivi in socialno zadržani otroci se zaradi socialne anksioznosti v družbi z ostalimi pogosteje izključijo sami, kot da bi jih aktivno izolirali vrstniki (Gazelle in Rudolph, 2004, v Korošec, 2015, str. 37, 38)«.

»Res je, da vrstniki pogosto psihično odstranijo in izolirajo sramežljive in zadržane otroke, zato so ti lahko ob mnoge koristi, ki jih prinesejo izkušnje tesnih prijateljstev. Raziskave so pokazale tudi veliko povezanost med sramežljivostjo in socialno zadržanostjo ter psihološko slabo prilagoditvijo in težavami z vrstniki (Rubin idr., 2003, v Korošec, 2015, str. 37, 38)«.

Dilema, s katero se srečujejo vzgojitelji, je, kako se odzvati na tihe in zadržane otroke. Direktna komunikacija je velikokrat neučinkovita, saj se otrok še bolj zapre v svoj svet in zavrača komunikacijo. Tihi in zadržani otroci se zaradi svojevrstnih težav težko vključijo v skupino, kasneje v šoli pa se pri njih lahko pojavijo učne težave. Igra z lutko lahko pomaga premagati tovrstne težave. Lutka deluje kot sredstvo za zmanjševanje napetosti, deluje sproščujoče in osvobaja, navsezadnje pa je medij, ki pomaga vzgojitelju pri integraciji posameznika v skupino (Korošec, 2015).

»Iz poročil vzgojiteljic/učiteljic (Korošec, 2004 in 2005, v Korošec, 2015, str. 96) lahko razberemo, da so prav otroci s težavami, ki so sicer ob robu komunikacije, pri igri z lutko najbolj dejavni npr.:»...sicer zelo zadržan otrok se je z lutko sprostil in brez strahu nastopal pred skupino« in »Presenečena sem bila predvsem nad otroki, ki so mirni, sramežljivi in redkobesedni. Pri igranju z lutkami so pokazali svoj pravi jaz. Ker so bili skriti za njimi, pri izražanju niso imeli posebnih težav«.

2.5 Komunikacija z lutko

Če se boste kdaj sprehodili po šolskem hodniku, boste lahko opazili, da učenci nekaj počnejo – komunicirajo. In ravno to počnejo tudi v razredu. Čeprav učitelji velikokrat pričakujejo mir in poslušnost med učno uro, učenci kar naprej mirno čebljajo med seboj, dokler jih ne prekine učitelj. Tako kot odrasli tudi otroci skozi komunikacijo izražajo svoje misli, želje, potrebe ali čustva. Ampak niso vsi otroci enaki. Nekateri otroci komunicirajo s pomočjo pesti, spet drugi pa se komunikacije pravzaprav bojijo. Takšne komunikacije v razredu pa si noben učitelj ne želi, zato mora ukrepati. Agresivnim in zadržanim otrokom mora pomagati pri spremembi njihovega načina komuniciranja v bolj spodobno komunikacijo, drugim otrokom, ki pravzaprav nimajo problemov s komunikacijo, pa pomagati, da le-to dogradijo in izboljšajo. To lahko storijo s pomočjo lutke.

V rokah vzgojitelja se lutka spremeni v stvar, ki želi nekaj povedati ali razlagati, postavlja vsa mogoča vprašanja, prosi za pomoč pri reševanju pomembnih problemov, povpraša za mnenje ipd. Lutka bo na ta način prebudila otrokova čustva, doživljanja in domišljijo, ki so pomembni za razvoj otrokovega kreativnega in kritičnega mišljenja (Ivon, 2013).

Komuniciranje vzgojitelja z otroki skozi lutko lahko opogumi in podpre otrokovo igro, pomaga otroku konstruirati nove dileme in izzive ter spodbuja in razširi otrokove govorne, socialne in kognitivne kompetence (Ivon, 2013).

Majaron (2006, Borota idr., 2006) navaja, da lutka pri pouku pomaga pri vzpostavitvi večsmerne komunikacije, prispeva k usvajanju, razumevanju, utrjevanju vsebin in pri razvijanju ustvarjalnosti, ki je pomembna za razvoj učenčeve zdrave samopodobe. Učitelj se s pomočjo lutke otrokom približa in pridobi njihovo zaupanje. Nenadoma se spremeni v lutkarja, pravljicarja ali ustvarjalca nečesa magičnega, ki prinaša v razred veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje. Učenci ga vzamejo za svojega oziroma za človeka, s katerim lahko delijo trenutke veselja ali žalosti. S tem pa se zagotovijo temeljni pogoji za nemoteno vzpostavljanje medosebne komunikacije, navaja Korošec (2006, v Borota idr., 2006).

Korošec (2004, v Ivon, 2013) na podlagi svoje raziskave o vplivu lutke v osnovni šoli razlaga, kako lahko lutka pomaga učiteljem pri posredovanju znanja in vzpostavljanju odnosov z otroki. Avtorica (prav tam) pravi, da lutka postane vzgojiteljica, učiteljica, ki vodi učno uro, pregleduje domačo nalogo, preverja znanje ter zbližuje učiteljico in otroke.

Ravno tako bo posredna komunikacija z lutko omogočila, da vzgojitelj in učitelj občutita neposredno otrokovo spontanost, ki se odpira lutki brez kakršnega odpora. »In še nekaj: lutka gleda na svet iz drugačnega zornega kota, kot to počne animator, kar ni zanemarljivo, saj bo le tako pomagala otroku, da prevlada egocentrično fazo razvoja«, dodaja Majaron (2002, v Ivon, 2013, str. 29).

Poleg tega lahko uporaba lutke pomaga vzgojitelju tudi pri komunikaciji z otroki s posebnimi potrebami, ki trpijo za različnimi motnjami v razvoju, kot so akutne in kronične bolezni, telesna invalidnost, pomanjkanje vida ali sluha, motnje v glasovno-govorni komunikaciji in motnje vedenja. Navedene težave lahko vodijo do motenj v socialnem razvoju, med katere spadajo agresivnost, trdoglavost, lenost, zadržanost ipd., in čustvenem razvoju, med katere spadajo strah, depresija, ljubosumje ipd. Ravno neverbalna in simbolna komunikacija s pomočjo lutke pomaga otrokom s tovrstnimi težavami vzpostaviti odnos z okolico in postopoma pridobiti pozitivno sliko o samem sebi (Ivon, 2013).

»Kreativni učitelj bo našel vedno dovolj razlogov, da bo v razredu uporabil tako obliko komunikacije, ki izziva učenca k odkrivanju osebnih »močnih« področij: skupaj ustvarjata posebno kodo sporazumevanja, oazo nekonformizma sredi družbe, ki si sicer želi kreativnih mladih ljudi, da pa bi njihovo kreativnost razvijala in podpirala, stori premalo. Torej, storimo, kar zmoremo, da bo šola vsaj na začetku čudoviti »čarobni realizem« za otroke in nas! Lutka nam bo pri tem toliko bolj zvesta, kolikor bolj ji bomo zaupali« (Korošec, Majaron, 2002, str. 63).

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Namen raziskovalne naloge in problem

V diplomskem delu se bomo ukvarjali s problemom učenčeve negativne samopodobe. Samopodobo lahko opredelimo kot skupek naših predstav, zaznav, čustev, misli, pojmovanja in prepričanja o sebi ter vrednotenja samega sebe. Kot smo že omenili, po Youngsovi (2000) obstaja šest temeljnih prvin samopodobe: fizična varnost, čustvena varnost, identiteta, povezanost, pripadnost, kompetentnost in poslanstvo, ki so nujno potrebne za nemoteno in normalno življenje vsakega posameznika. Če otrok izoblikuje vseh šest temeljnih prvin samopodobe, izoblikuje tudi življenjsko držo, v kateri si dopoveduje, da v življenju nekaj zmore. Tak otrok postane radoveden, prijateljski, odločen, zaupljiv ter sočuten do sebe in drugih. Če pa se zaradi različnih razlogov pri izoblikovanju šestih temeljnih prvin samopodobe nekje zalomi, nastopi negativna samopodoba. Kot stranski učinek negativne samopodobe se v otrokovi glavi lahko izoblikujeta tudi agresija in zadržanost, ki spadata v kategorijo problemov socializacije. Po mnenju L. Katza in D. McClellana (2005; v Korošec, 2015) je ravno agresivno vedenje eden od največjih problemov, s katerim se morajo učitelji in vzgojitelji soočati v razredu in izven njega. Pri problematiki zadržanosti pa so raziskovalci deljenega mnenja. Nekateri so prepričani, da ni strahu, da bi zadržano vedenje predstavljalo določeno tveganje za kasnejše vedenjske probleme, spet drugi pa se s trditvijo ne strinjajo, saj menijo, da so ravno zadržani otroci nagnjeni k razvoju negativne samopodobe, občutka manjvrednosti, osamljenosti in depresije.

Ravno zaradi tovrstnih učencev, pri katerih je moč zaznati negativno samopodobo in posledično nagnjenost k bolj agresivnem ali zadržanem vedenju, imajo učitelji pomembno nalogo, da takim učencem poskušajo pomagati pri oblikovanju njihove pozitivne samopodobe. Odličen pripomoček, ki bi prispeval k pozitivno naravnani samopodobi, je lutka. Lutka v otrokovi roki postane nesebični prijatelj, ki mu otrok

brezpogojno zaupa. Postane medij, po katerem otrok sproščeno komunicira in s tem posledično izoblikuje svojo samopodobo.

Po navedbah različnih avtorjev (Ivon, Korošec, Majaron, Porenta, idr.) je lutka edinstven pripomoček, ki pripomore k bolj pozitivno naravnani samopodobi, sproščeni komunikaciji ter zmanjševanju stopnje agresije ali zadržanosti v razredu. Ravno na tem temelji diplomsko delo. V njej želimo preveriti, ali lutka lahko pomaga pri problemu negativne samopodobe, ali lahko izboljša komunikacijo v razredu ter vsaj delno zmanjša dva najpogostejša problema socializacije, ki se pojavljata v šoli, agresijo in zadržanost. Poleg tega želimo potrditi prej omenjeni hipotezi.

Cilji diplomskega dela so:

- Ugotoviti, ali bo lutka pozitivno vplivala na razvoj učenčeve samopodobe,
- ugotoviti, ali bo lutka pripomogla k bolj sproščeni komunikaciji v razredu,
- ugotoviti, ali bo agresivni učenec s pomočjo lutke postal manj agresiven do svojih vrstnikov in
- ugotoviti, ali bo zadržan učenec s pomočjo lutke postal manj zadržan do svojih vrstnikov.

3.2. Raziskovalna vprašanja

V empiričnem delu bomo poskušali odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako lutka vpliva na razvoj učenčeve pozitivne samopodobe?
- Kako lutka pripomore k bolj sproščeni komunikaciji v razredu?
- Kako agresivni učenci s pomočjo lutke pridobijo na samopodobi in postanejo manj agresivni do svojih vrstnikov?
- Kako zadržani učenci s pomočjo lutke pridobijo na samopodobi in postanejo manj zadržani do svojih vrstnikov?

3.3 Metodologija

3.3.1 Udeleženci

Raziskava je vključevala neslučajnostni, priložnostni vzorec osnovnošolskih učencev ene od primorskih osnovnih šol. V raziskavi so sodelovali učenci 3. razreda, stari med 8 in 9 let. V razredu je bilo 23 učencev, med katerimi je bilo 11 dečkov in 12 deklic.

3.3.2 Pripomočki

Kot merski pripomoček smo uporabili anketni vprašalnik in metodo opazovanja vedenja posameznikov in razreda. Anketni vprašalnik je vseboval dve vprašanji, ki sta:

- Naštejte največ tri sošolce/ke, ki bi jih povabili na svoj rojstni dan in
- naštejte največ tri sošolce/ke, ki jih zagotovo ne bi povabili na svoj rojstni dan.

Iz podatkov, ki smo jih dobili s pomočjo anketnega vprašalnika, smo izdelali sociogram razreda ter umestili učence v sociometrične skupine glede na dobljene pozitivne in negativne izbire.

3.3.3 Postopek zbiranja podatkov

Zbiranje podatkov je potekalo v drugi polovici meseca marca in prvi polovici meseca aprila 2016 po predhodnem dogovoru z učiteljico razreda in soglasju vodstva šole. Vsi udeleženci so sodelovali prostovoljno. Pri nastajanju diplomskega dela smo uporabili kvalitativno pedagoško raziskovanje, in sicer metodo opazovanja vedenja posameznikov in razreda s poudarkom na vedenju bolj zadržanih in agresivnih učencev pred, med in po ustvarjalnem delu z lutko. Kvantitativni del raziskave predstavlja sociogram razreda, ki smo ga izvedli na koncu prvega in drugega srečanja ter na koncu lutkovnega ustvarjanja in ob koncu lutkovne predstave.

3.3.4 Postopek obdelave podatkov

Vse pridobljene podatke iz anketnega vprašalnika smo obdelali z računalniškim programom Microsoft Excel.

3.4 Načrt

Vsak učitelj ve, da če želi učence dobro naučiti, mora pri poučevanju skrbno načrtovati vsak korak učnega procesa. To smo storili tudi mi, zato vam v nadaljevanju diplomskega dela prikazujemo preglednico, v kateri smo napisali, kako smo načrtovali naše lutkovno ustvarjanje.

Tabela 1: Načrt učnega procesa po etapah (srečanjih)

ETAPE	UČITELJ	UČENEC	PRIPOMOČKI
1 ETAPA	<ul style="list-style-type: none"> • Pozorno poslušati učitelja • Odgovarjati na postavljena vprašanja • Narisati in opisati svojo najljubšo žival in jo pred tablo predstaviti • Prebrati besedilo lutkovne predstave jazbečar Tobija • izdelati pripomočke za predstavo • S pomočjo besedila in pripomočkov zaigrati predstavo o jazbečarju Tobiji 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozorno poslušati učitelja • Odgovarjati na postavljena vprašanja • Narisati in opisati svojo najljubšo žival in jo pred tablo predstaviti • Prebrati besedilo lutkovne predstave jazbečar Tobija • izdelati pripomočke za predstavo • S pomočjo besedila in pripomočkov zaigrati predstavo o jazbečarju Tobiji • Na barvni listič napisati zadano nalogo 	<ul style="list-style-type: none"> • Bel A4 papir • Barvni lepilni lističi • Besedilo lutkovne predstave jazbečar Tobija • Obroči za lase • Flomastri • Risalni bloki • Škarje • Lepilo.

2 ETAPA	<ul style="list-style-type: none"> • Priskrbeti oder za kamišibaj • Narisati risbe • Naučiti se, kaj je kamišibaj in iz kje izvira • S pomočjo kamišibaja in risb zaigrati predstavo o jazbečarju Tobiji • Motivirati učence • Spodbujati učence k vlogi kamišibajkarja 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozorno poslušati učitelja • Zanimati se in spraševati o kamišibaju • Z ostalimi učenci v miru prisluhniti učiteljevemu pripovedovanju • Spraševati razna vprašanja, ki so vezana na kamišibaj in temo • Poskušati pripovedovati zgodbo o jazbečarju Tobiji s pomočjo kamišibaja 	<ul style="list-style-type: none"> • Oder za kamišibaj • Risbe za kamišibaj • Barvni lepilni lističi • Besedilo lutkovne predstave jazbečar Tobija.
---------	---	--	---

3 ETAPA	<ul style="list-style-type: none"> • Priskrbeti blago vseh velikosti in barv • Priskrbeti lesene palice • Priskrbeti žago, kladivo, žeblice, rezilna klina, igle s sukanci • Priskrbeti penasto gumo • Priskrbeti knjige, v katerih so napisana navodila za izdelavo vsake posamezne lutke • Učencem podati verodostojna navodila za delo • Spodbujanje učencev k razmišljanju in podajanju zamisli • Učencem na plakatu pokazati načrt procesa • Opazovati potek procesa • Učence usmerjati k pravilni izdelavi lutk 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozorno poslušati učiteljeva navodila • Prinesti razna oblačila in gumbe vseh velikosti in barv • S pomočjo knjig in učiteljevih navodil izdelati lutke • Podati kakšne nove zamisli k že obstoječem načrtu procesa • S pomočjo drugih sošolcev priti do zadanega cilja • Oceniti delo vodij skupin 	<ul style="list-style-type: none"> • Majice ali hlače vseh vrst in barv • Lesene palice • Penasta guma • Knjige Brede Varl • Škarje • Lepilo • Igla • Sukanec • Žaga • Rezilna klina • Gumbi vseh velikosti in barv • Flomastri • Zamašek iz mleto plute • Karton • Kladivo • Žeblice
---------	---	--	---

4 ETAPA	<ul style="list-style-type: none"> • Priskrbeti oder za lutke • Priskrbeti prenosno kamero, kitaro in ukulele • Postavljanje odra in lutk • Učence temeljito pripraviti na lutkovno predstavo • Učence spodbujati k skupnem sodelovanju • Opazovati in kritično ovrednotiti lutkovno predstavo • Učence spodbujati h kritičnem vrednotenju lutkovne predstave • Povabiti učence 1. razreda na lutkovno predstavo 	<ul style="list-style-type: none"> • Naučiti se besedilo lutkovne predstave na pamet • Z lutkami zaigrati lutkovno predstavo • Doživeto odigrati svoj del • Kritično podati mnenje o zaigrani lutkovni predstavi 	<ul style="list-style-type: none"> • Oder za lutke • Izdelane lutke (jazbečar Tobija, gospod Fabijan, pasja vila, horda psov, tiger, slon, štoklja, zajec, povodni konj, žirafa) • Kitara • Ukulele • Prenosna kamera
---------	--	--	--

3.5 Izvedba

3.5.1 Uvodno srečanje

Na začetku srečanja smo lahko z otroških obrazov takoj razbrali, kako nas nekateri s pazljivostjo opazujejo in se sprašujejo, kaj tam počnemo in kdo smo, spet drugi pa so nestrpno pričakovali, kaj bomo imeli povedati. Najprej smo se učencem predstavili in jim povedali nekaj več o tem, kaj bomo skupaj počeli naslednjih nekaj srečanj. Ko smo to storili, smo učencem razdelili papir in jim podali navodilo, naj na list papirja narišejo in opišejo svojo najljubšo žival. Učencem smo pustili nekaj minut. Med delom smo jih opazovali. Nekateri so pogledovali k sosedu in upali, da dobijo kakšno pomembno informacijo, spet drugi pa so z nalogo hitro opravili in skrili svoj list papirja. Nato je vsak izmed njih prišel pred tablo in ostalim predstavil svojo najljubšo žival. Večina otrok je prišla pred tablo in s precejšnjo mero samozavesti opravila svojo nalogo, a bile so

izjeme. Nekatere učence je strah skorajda premagal. S precejšnjo mero spodbude z naše strani in strani učencev so se nato le opogumili in prišli pred tablo povedat tistih nekaj stavkov. Res je, da komunikacija ni bila najboljša zaradi pomanjkanja očesnega stika in momljanja, a bil je začetek. Vse porisane in popisane kose papirja so nalepili na tablo in nastal je prečudovit kolaž njihovih najljubših živali. Nato smo učence prosili, da se usedejo nazaj v klopi, in jih povprašali, če je kdo izmed njih narisal in opisal psa jazbečarja. Skoraj vsi učenci so se v tistem trenutku spogledali med seboj in zmedeno vprašali, kaj je to. Le malo jih je vedelo, da je to pes, ki ima trup podoben klobasi in velika ušesa. Čeprav učenci niso odgovorili na naše prvotno vprašanje, smo jih povprašali o tem, zakaj mislijo, da smo jih pravzaprav vprašali, če je kdo narisal in opisal psa jazbečarja. Odgovori so se v trenutku začeli vrstiti in to s tako hitrostjo, da smo jih težko dohajali. Nekateri odgovori so bili tako smešni, da smo spustili tudi kakšno solzo smeha, spet drugi pa zelo čudni, da smo za trenutek obstali in se zamislili. Nekateri otroci so tako vneto želeli prvi ugotoviti pravilen odgovor, da so neprestano dvigovali roke, spet drugi so želeli nekaj povedati, ampak so bili dokaj sramežljivi, nekaterim pa je bilo vseeno. Vrteli smo se v krogu vse do tistega odgovora: »Jaz vem. Zato ker bomo delali lutke in psa bomo tudi spremenili v lutko.« Učenci so namreč že vedeli, kaj bomo počeli na skupnih srečanjih, saj smo jim to na začetku delno namignili. Eden izmed njih pa je le povezal lutke s psom jazbečarjem in je prav hitro pravilno odgovoril na vprašanje. Učencem smo nato povedali, da bomo na koncu naših srečanj uprizorili pravo lutkovno predstavo z naslovom Jazbečar Tobija. Novica, da bodo oni tisti, ki bodo igro uprizorili, je v večini sprožila navdušenje. Pri nekaterih pa je bilo opaziti nekakšno tiho radost, ki je niso želeli preveč izpostaviti. Preden smo se lotili izdelave lutk, smo morali najprej spoznati zgodbo, zato smo ga učencem razdelili in kmalu je v razredu ponovno zavladovala razposajenost.

Slika 1: Branje besedila o jazbečarju Tobiji

Učenci so se razveselili tega, da v igri ne nastopa le jazbečar Tobija, temveč tudi horda psov, gospod Florijan, pasja vila, slon, žirafa, tiger, povodni konj, štorclja in zajec. »Jaz bom pasja vila«, je rekla ena izmed učenk. »Ne, jaz bom pasja vila«, ji je zabrusila druga učenka. »Mi pa bomo horda psov!«, so zavpili učenci iz zadnje vrste. »Jaz bom slon«, je rekel deček iz sprednje vrste ... Nekateri učenci so se prepustili toku brezskrbnosti in zabave, drugi pa so se počutili ugodno v svojem svetu. Na žalost pa smo jim morali razbliniti sanje in upe, saj smo jim povedali, da bomo mi odločili, kdo bo kaj. Po živahnem začetku so se umirili in začeli smo z branjem besedila. Med branjem je bilo opaziti, da so tisti otroci, ki so se držali zase, brali tiho in so na trenutke tudi momljali, ostali pa so se že takoj vživeli v vloge in poskušali brati tako, kot to počnejo pravi gledališki igralci. Nekajkrat smo prebrali besedilo in kmalu smo se morali posloviti, saj je šolska ura oznanila konec srečanja. Preden smo se poslovili od učencev, smo prednje položili po en barvni listič, na katerega so morali nekaj napisati. Učencem smo podali navodilo, da nanje, ne da bi kdo videl, napišejo tri sošolce ali sošolke, ki bi jih povabili na svoj rojstni dan. Ko so to storili, smo jih prosili, da obrnejo list papirja in napišejo, katerih treh sošolcev ali sošolk zagotovo ne bi povabili na svoj rojstni dan. Na ta način smo dobili naša prva dva sociograma razreda, iz katerih je bilo razvidno, kakšna je struktura razreda in priljubljenost vsakega učenca v razredu. Ko smo mislili, da je našega srečanja konec, nas je učiteljica presenetila z nepričakovano novico, da nam dovoli podaljšati srečanje še za eno dragoceno šolsko uro, ki smo jo seveda popolnoma izkoristili. Odločili smo se, da bomo zadevo poskušali nadgraditi. Na hitro smo naredili maske živali, ki nastopajo v predstavi, in celotno zgodbo tudi zaigrali. Otroci so se po naših navodilih spravili k delu. Skoraj takoj smo lahko v razredu začutili delovno vnemo in veselje. Med opazovanjem smo lahko videli, kako so si med seboj pomagali, se smejali šalam, ki so jih med izdelovanjem pripovedovali, izmenjevali so zamisli in predvsem delovali timsko.

Slika 2: Veselo izdelovanje mask

Slika 3: Veselo vzdušje ob srečanju z lutkami

3.5.2 Srečanje s kamišibajem

Naše drugo srečanje se je začelo z obilico radovednosti. V razred smo prinesli kamišibaj, ki je bil za otroke zelo zanimiva uganka. Učence je takoj zanimalo, kaj je to, kaj bomo s tem počeli, zakaj štrlijo listi itd. Ponovno smo pogrešali vprašanja s strani bolj sramežljivih otrok. Ko smo ohladili že razgrete in radovedne glasove, smo jim povedali, da se ta lesena televizija, tako so jo oni poimenovali, ki stoji pred njimi, imenuje kamišibaj. »Zagotovo prihaja s Kitajske«, je odvrnil eden izmed učencev. Otrok je po imenu sklepal, da prihaja iz tistih krajev, in ni se veliko zmotil. Učencem smo razložili, kaj je kamišibaj, od kod izvira in čemu je namenjen. Presenečeni smo bili, ko je otrok, ki sicer ni bil preveč zgovoren, spregovoril in nas vprašal o kamišibaju. Po zanimivem pogovoru z mladeničem smo otrokom s pomočjo kamišibaja in risb, ki smo jih narisali sami, pripovedovali zgodbo o jazbečarju Tobiji. Z otroških obrazov smo razbrali, da jim je bila zgodbica všeč. Nekateri so med pripovedovanjem zgodbe

obnemeli in se ji prepustili, druge je zanimala vsaka najmanjša podrobnost. Opazili smo tudi to, da so učenci, ki niso bili ravno zgovorni, takih je bilo malo, postali radostni. Mogoče je k temu pripomoglo to, da so otroci med pripovedovanjem sedeli v polkrogu in so se počutili kot del skupine. Nekateri so bili navdušeni do te mere, da so oni hoteli biti tisti, ki bi povedali zgodbo. Potem smo dobili zamisel. Na podlagi našega sociograma, opazovanja vedenja učencev na uvodnem srečanju in koristnih informacij o učencih s strani učiteljice smo dobili sliko o tem, kdo bi pravzaprav moral stopiti ob kamišibaj in povedati zgodbo. Ravno zato smo ob oder postavili učence, ki so bili bolj sramežljive ali agresivne narave. S tem smo želeli sramežljivim otrokom pomagati, da pridobijo nekaj samozavesti, agresivnim pa, da jim sošolci z bučnim ploskanjem, ki so ga prejeli na koncu pripovedovanja, in podporo, sporočijo, da jim je mar zanje. Tudi ostalih učencev nismo želeli izključiti iz dogajanja, zato smo se dogovorili, da bomo razred razdelili na polovico. Tako je ena skupina učencev pripovedovala zgodbo drugim, kasneje pa so se vloge zamenjale.

Slika 4: Kamišibajkar (Vir: Sonja Cergol)

Na ta način smo ustvarili ustvarjalno in sproščeno okolje, v katerem so se učenci imeli lepo, še posebej so uživali tisti učenci, ki niso bili uvrščeni v kategorijo priljubljenih. Vse je potekalo v sproščeni in zabavni ritmu, toda konec zgodbe je bil nekaj posebnega. Ena izmed učenk, ki je poslušala zgodbo, je na koncu zgodbe stopila pred tablo in narisala, kakšen bi jazbečar Tobija postal, če bi poslušal vse živali, ki jih je srečal na svoji poti.

Slika 5: Risba jazbečarja Tobije (Vir: Sonja Cergol)

Učenci so se ob takih in drugačnih risbah, ki so jih narisali, smejali do solz, tudi tisti sramežljivi in tisti »malo manj pridni«. V tistem trenutku smo opazili, kako je razred postal eno. Na tej točki smo končali naše drugo srečanje, preden pa smo se poslovili od učencev, smo izpolnili še zadnjo stvar, to je bil sociogram. Učencem smo razdelili prazne liste in jim ponovno podali navodilo, da na list papirja napišejo tri sošolce ali sošolke, ki bi jih povabili na svoj rojstni dan. Ko so to napisali, smo jim podali navodilo, da na hrbtno stran enakega papirja napišejo tri sošolce ali sošolke, katerih zagotovo ne bi povabili na svoj rojstni dan. Opazili smo, da so učenci tokrat bili nekoliko bolj radostni pri pisanju. Ko smo kasneje primerjali rezultate uvodnega in današnjega srečanja, smo prišli do zanimivega zaključka: iz grafa je bilo razvidno, da smo že pred samim lutkovnim ustvarjanjem dosegli, da so učenci, ki so bili manj priljubljeni v razredu, pridobili nekaj zaupanja in spoštovanja pri ostalih učencih. To nam je vlivalo nove moči za vsa prihodnja srečanja. Na koncu naše ure pa smo učencem razkrili eno majhno skrivnost, da naslednjič začnemo z izdelovanjem lutk, in lahko si predstavljate, kakšno navdušenje je zavladalo med njimi.

3.5.3 Učenci izdelujejo lutke

Prišel je tudi dan našega tretjega srečanja. Tega dne so se učenci še posebej veselili, saj so vedeli, da bomo začeli z izdelavo lutk. Takoj ko smo vstopili v razred, obloženi s kopico torb, v katerih je bilo vse potrebno za izdelavo lutk, so nas otroci obdali, sprva da nas pozdravijo in izvejo, na kakšen način se bomo izdelave lutk lotili. Najprej smo posedli otroke nazaj v klopi in odložili vse stvari, ki smo jih prinesli s seboj. Nato smo otrokom povedali, da bomo izdelovali lutke. Kopica otrok se je nad to novico razveselila – tudi tisti, ki so bili malce bolj sramežljivi. Otroke je takoj začela gnati radovednost, zato so nas v trenutku začeli spraševati o tem, kaj imamo v torbah, o pripomočkih itd. Otrokom smo razložili, da jim bomo te skrivnosti razkrili malo kasneje

in da moramo vedeti, preden začnemo z izdelavo lutk, kakšne lutke bomo izdelovali in na kakšen način. Najprej smo otroke povprašali, če so prinesli od doma vse, za kar smo jih prosili na prejšnjem srečanju. Od doma so morali prinesiti majice, gumbi, sukanec, kose lesa ipd. Otroci so nam pritrdilno odgovorili in kmalu so se na mizah pojavile majice vseh barv, gumbi vseh velikosti, sukanci vseh debelin, le na les so pozabili, ampak nič za to, saj smo ga mi prinesli dovolj. Na podlagi našega sociograma in opazovanja ter informacij učiteljice o vedenju učencev smo razred razdelili na dve skupini. Otroke smo razdelili tako, da smo v skupini pomešali nekaj skrajno samozavestnih otrok s sramežljivimi in tistimi, ki so bili včasih agresivni. V razredu namreč ni bilo učencev s hujšimi oblikami agresivnega vedenja. Ko so bile skupine formirane, se je zabava lahko začela. Postavili smo našo prvo torbo na mizo in iz nje izvlekli njim še nepoznane knjige. Prinesli smo jim knjige Brede Varl, v katerih so koristne informacije o tem, kako in s čim lahko izdeláš lutko. Otrokom smo povedali, da se moramo, preden začnemo z izdelavo lutk, dobro seznaniti s tem, kako jih narediti. Z učenci smo si vzeli čas in prelistali vse knjige, ki smo jih potrebovali pri izdelavi. Odločili smo se, da bomo pri našem lutkovnem ustvarjanju izdelali lutko na palici, mimično lutko, ročno lutko, javanko in maske. Toda preden smo se tega lotili, smo se z učenci pogovorili o značaju živali, ki bodo nastopale. Pogovorili smo se, kakšen mora biti tiger, kakšen je njegov značaj ali kakšen je značaj slona, psa, povodnega konja, štokrlje itd. Po zanimivem pogovoru smo učencem povedali, da bomo danes poskušali narediti le nekaj lutk, saj bi jih bilo vse naenkrat nemogoče izdelati. Prvi skupini smo dali nalogo, da izdelajo pasjo vilo in žirafa ter jim na mizo položili v pomoč knjigo o lutkah na palici. Njihova naloga je bila, da s skupnimi močmi in s pomočjo knjige naredijo lutke iz materialov, ki so jim bili na razpolago. Druga skupina pa je dobila nalogo, da izdelajo maske za hordo psov in tigra. Tudi njim smo ponudili knjigo o maskah in tisto o ročnih lutkah. Poleg vsega smo, preden so otroci začeli z delom, določili vodji skupine. Kot vodje smo postavili učence, za katere smo vedeli, da so sramežljive in malce agresivne narave. S tem smo take učence želeli vključiti v skupino in jim dokazati, da drugi otroci niso slabi ali zastrašujoči, kot se jim morda zdijo. Delo se je začelo dokaj nerodno. Otroci niso vedeli, kje začeti ali kaj početi, a kmalu so se zbrali in začeli z delom.

Slika 6: Izdelava lutk

Brez naše pomoči so si otroci začeli deliti delo, vodje skupin pa so vse skupaj spremljale in dajale napotke ostalim članom. Komunikacija med otroki je kar naenkrat stekla, otroci so začeli po učilnici letati sem ter tja, razglabljali so o problemih, kako narediti to in ono, poleg vsega pa so se veselili in uživali. V razredu je zavladal kreativni kaos.

Slika 7: Kreativni kaos

Med kreativnim delom smo opazili, da se vodje skupin zelo dobro počutijo v svoji vlogi. Ostalim so sproščeno dajali napotke, kdo bo rezal les, šival, rezal karton ali kdo bo delal krilo za pasjo vilo.

Slika 8: Medsebojna pomoč

Med izdelavo lutke je prišlo tudi do sporov, ampak so jih otroci hitro rešili. Tudi učiteljica je bila presenečena nad določenimi učenci, saj so se, tako kot je rekla, pokazali v drugačni luči. Pri sramežljivih učencih smo opazili, da so se med delom bolj odprli drugim učencem in postali bolj zgovorni. Mogoče je bila le ena učenka na začetku še vedno sramežljiva, ampak sčasoma je ta sramežljivost delno popustila in nato izginila. Pri agresivnem otroku je bila zgodba dokaj podobna. Res je, da je med delom včasih izrekel nekaj ostrih besed, ampak se je kljub temu lepo vključil v skupino in bil odličen vodja.

Slika 9: Osredotočenost na delo

Ravno takrat ko so bili učenci osredotočeni na svoje naloge, je šolska ura oznanila konec srečanja. Kljub temu so bili učenci zelo pridni in so dokončali svoje lutke in maske.

Slika 10: Lutke so končane

Po izdelavi lutk in mask je sledil manj priljubljen del ustvarjanja, in sicer pospravljanje. Učenci so se ob pogledu na metlo in smetišnico namrščili in se začeli nejevoljno pritoževati, zakaj morajo ravno oni to narediti, saj je za to odgovorna čistilka. Čez nekaj časa so ugotovili, da s pritoževanjem ne bodo ničesar dosegli, zato so začeli s pospravljanjem. Zanimivo je bilo videti, kako so nekateri učenci, čeprav niso kazali prevelikega zanimanja za pospravljanje, ostalim pomagali vse do konca, drugi pa so si začeli izmišljevati različne izgovore, da bi se izognili pospravljanju. Med slednjimi je bil tudi učenec, ki je sodil v našo kategorijo agresivnih. Čeprav smo mu prepovedali odhod iz učilnice, je silno vztrajal, da ne bo pospravljaj in da želi ven. Vendar je njegova zadirčnost hitro izpuhtela, ko smo mu omenili naš predlog. Predlagali smo mu, da če želi biti tudi na naslednjem srečanju vodja skupine, mora počistiti učilnico. Očitno je bil naš predlog zanj precej mamljiv, saj smo ga lahko v zelo kratkem času videli, kako je z ostalimi vrstniki začel pospravljati razred. Zanimivo pa je bilo videti tudi, kako je učenka, ki je sodila v našo kategorijo zadržanih, pri pospravljanju zelo lepo komunicirala z ostalimi. Učencem je namreč brez ugovaranja pomagala pri pometanju ali pobiranju koščkov kartona. Sicer je med pospravljanjem s sošolci izmenjala le nekaj besed, a je poskušala. In, kdo ve, mogoče jo je ravno delo z lutko opogumilo, da je to storila.

Ob koncu našega srečanja smo imeli še eno nalogo za učence. Kot vedno smo razdelili bel list papirja in jim podali navodilo, da napišejo, katere tri sošolke ali sošolce bi povabili na rojstni dan. Nato so obrnili list papirja in napisali, katerih treh sošolcev ali sošolk zagotovo ne bi povabili na rojstni dan. Rezultati so bili zelo pozitivni.

Nov dan, nove dogodivščine. S temi besedami smo začeli naše četrto srečanje. Tokrat se je naše srečanje začelo zgodaj zjutraj in morda so ravno zaradi tega otroci bili videti zaspani, ampak ko smo iz torbe vzeli žago, nož in iglo s sukancem, so se takoj prebudili. Učence smo ponovno razdelili v dve skupini in določili novi vodji skupin. Edino tisti deček, ki smo mu obljubili, da bo lahko ponovno vodja skupine, če opravi nalogo do konca, je ostal vodja skupine. In tako smo se odpravili novim zmagam naproti. Na mize smo ponovno položili ves material, ki nam je ostal od zadnjič, in začeli z delom. Učenci so se na začetku našega lutkovnega ustvarjanja skoraj dobesedno stekali zaradi žage in igle s sukancem. Na vsak način so oni hoteli šivati oblekico ali žagati les. Na srečo smo posredovali in jih umirili. Začuden smo bili nad dejstvom, da med otroki, ki so se sporekli, ni bilo učenca, ki smo ga uvrstili v našo kategorijo agresivnih. Pravzaprav je ta učenec spor opazoval s krajše razdalje in se iz nam neznanega razloga sladko smejal. Po slabem začetku smo začeli znova. Na sporedu sta bile dve lutki – povodni konj in štorclja. Prvi skupini smo rekli, da bodo danes izdelovali povodnega konja, na mizo smo jim položili knjigo o mimičnih lutkah. Drugi skupini smo povedali, da bodo tokrat poskušali narediti slona, podali smo jim knjigo o lutkah na palici. Sprva so se otroci, ki so se nekaj minut pred tem sporekli, upirali delu, da oni ne bodo delali nič, vse dokler ne dobijo žage, rezilne kline ali igle s sukancem. Potem se je zgodilo nekaj nenavadnega. Medtem ko smo jim razlagali, da ne bodo mogli dobiti tega, kar si želijo, saj se niso primerno vedli, se je ena izmed učenk mirno sprehodila do omar, v kateri smo držali naše lutke, in iz nje povlekla gospoda Florijana, šlo je za manjšo naprstno lutko, ter se odpravila do enega izmed otrok, ki nam je ugovarjal, in ga začela zabavati s to naprstno lutko. Sprva se je otrok le kremžil in pravil, naj gre stran s tem stvarom, nakar se je po nekaj bu-bu-jih in ha-ha-jih nasmehnil in s svojim nalezljivim smehom spravil v smeh tudi ostale. V učilnici je zavladala pozitivna energija. Moramo priznati, da je učenka s svojimi bu-bu-ji in ha-ha-ji spravila v smeh tudi nas.

Slika 11: Zabavno pripovedovanje zgodbe

Po obilici smeha smo tokrat res pričeli z delom. Med samim ustvarjanjem smo opazili, kako se je učilnica sčasoma napolnila z radostjo in kako je komunikacija postajala vse intenzivnejša in bogatejša. Opazili smo tudi, kako je učenka, ki je sicer veljala za zadržano, počasi začela komunicirati z ostalimi sošolci o tem, kaj mora storiti ali kako bodo naredili mimično lutko. Učencem je ta lutka povzročala težave, saj niso vedeli, kje začeti, čeprav so si pomagali s knjigo. Listali so in listali po njej, a vse zaman. Nato pa je eno od učenk prešinila zamisel in sprehodila se je do druge skupine ter si izposodila kos rjavega blaga, ki ga je nekaj trenutkov kasneje položila na mizo svoje skupine. Čeprav ni bila vodja skupine, bi to lahko v trenutku postala, saj je takoj zadolžila ostale člane. Rekla je: »Ti mi nabavi vato in jo daj na kose«, »Ti mi najdi iglo in mi pomagaj«, »Ti najdi belo majico in naredi oči za povodnega konja« ... Medtem ko se je prva skupina ukvarjala z izdelavo mimične lutke, so na drugi strani oziroma v drugi skupini učenci poskušali izdelati še eno lutko na palici. Tokrat so morali izdelati slona, ki za učence očitno ni bil prevelika ovira. Eni so se ukvarjali z rilcem, spet drugi z glavo, a najbolj zanimivo je bilo učence gledati, kako režejo les. To je bilo za njih očitno nekaj novega. Opazili smo, da je eden izmed učencev neprestano želel sam rezati les. Šlo je za učenca, ki je sicer kazal znake agresije, a je pri žaganju lesa pokazal le nasmešek in voljo do dela.

Slika 12: Skupinsko delo

Čas hitro beži in tudi v našem primeru je bilo tako, saj je kmalu naše delo prekinila ura, ki je oznanila konec srečanja. Toda preden se je to zgodilo, smo med našim lutkovnim ustvarjanjem opazili še nekaj. Opazili smo, kako je ena izmed učenk užaloščeno gledala naokoli. Šlo je za učenko, ki je bila nekoliko zadržane narave. Stopili smo do nje in jo vprašali, kaj je narobe. Odgovorila nam je, da ji učenci iz skupine niso dovolili narediti ušes za slona, čeprav si je tega zelo želela. Želeli smo slišati tudi drugo plat zgodbe, zato smo učence iz skupine povprašali, zakaj ji niso dovolili izdelati ušes. Nekateri izmed njih so nam odgovorili, da o tem ne vedo nič, drugi pa so nam odgovorili, da ji ne dovolijo delati ušes, ker jih ona ne zna narediti. Vprašali smo jih, kako to vejo in ali so prepričani, da znajo sami narediti bolje. Otroci so nam odgovorili pritrdilno. Nato smo dobili zamisel in otrokom predlagali, naj naredijo ušesa za slona tako oni kot tudi učenka. Zmenili smo se, da bomo potem izbrali boljša in lepša ušesa in jih zašili. Med delom smo opazili, kako se učenka, za katero so ostali rekli, da ne zna izrezljati para slonovih ušes, trudi z vsemi močmi, da bi njen par ušes bil lepši in bolj primeren. Njena vnema se je na koncu izplačala, saj je zmagala in svoj par ušes zašila na slonovo glavo. Z njenega obraza je bilo moč razbrati le eno stvar in to je občutek sposobnosti. Učenci, ki so jo prej užalili, so se ji nato opravičili.

Nekaj minut po opravičilu je ura naznanila konec srečanja. Edina stvar, za katero smo imeli še čas, je bilo pospravljanje učilnice in priprava na malico. Tokrat se učenci niso pritoževali nad tem, kdo bo kaj pometal ali pobiral, temveč so si hitro razdelili naloge. Nekateri posamezniki so se še vedno nejevoljno premikali po razredu, ampak so jih učenci, predvsem učenke, gnali, da bodo pospravili s skupnimi močmi, saj so

skupina. Ko smo izstopili iz učilnice, smo ugotovili, da je za nami že skoraj celoten proces izdelave lutk in nam je ostalo le še eno srečanje.

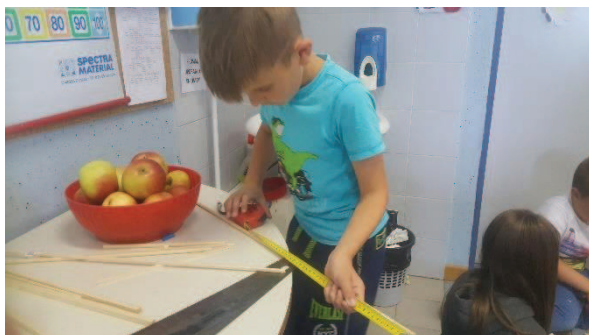
In še preden smo se tega dobro zavedli, se je na koledarju že pojavil petek. Ko smo vstopili v šolo z vsemi tistimi torbami, so nas učenci pred razredom bučno pozdravili. Učenci so opazili, da se mučimo s torbami, zato so nam ponudili pomoč, mi pa smo se jim lepo zahvalili. Skupaj smo vstopili v razred in začeli z novimi dogodivščinami v svetu lutk. Tokrat je učence čakal naporen dan, saj so morali izdelati kar tri lutke, med katerimi je bil tudi pes jazbečar, za katerega smo se odločili, da ga bodo učenci izdelali v obliki javanke, ki niso enostavne za izdelovanje. Ostali dve lutki pa sta bili štorcklja, za katero smo se odločili, da jo bodo učenci naredili v obliki ročne lutke, in zajec, ki ga bodo učenci naredili v obliki mimične lutke. Učenci so takoj poprijeli za delo. Šli so do omare, v kateri smo skladiščili ves naš material, in vzeli vse potrebno za delo. Učenci so nam pomagali postaviti iz več miz eno veliko mizo na sredini učilnice. Ves material so postavili na mizo in pridno počakali na naša navodila. Povedali smo jim, da je danes zadnji dan našega izdelovanja lutk in da morajo izdelati tri lutke, in sicer javanko, mimično in ročno lutko. S pomočjo knjig so učenci takoj poprijeli za delo in večina se je povezala med seboj in začela stresati zamisli na kos raztrganega papirja. Ostali so le nemo opazovali in pozorno poslušali. Zanimivo je bilo videti, kako je otrok, ki je sicer veljal za agresivnega, pravzaprav pozorno poslušal ostale, ki so govorili. Tudi deklici, ki sta bili zadržane narave, sta sodelovali in bolj komunicirali z ostalimi vrstniki kot prej. Tako prvi kot slednji so kasneje tudi sami podali svoje zamisli in nekaj od njih je bilo tudi sprejetih. V primerjavi s prejšnjimi srečanji je bilo res čutiti pravi moštveni duh.

Slika 13: Zatoptjenost v delo

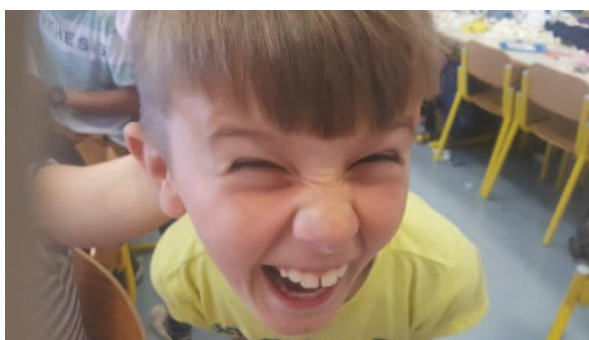
V nekaj minutah smo lahko opazili, kako nekateri učenci režejo blago za lutke in les ali kako par učencev rezlja ušesa za lutke ... Najbolj smo bili veseli za tiste zadržane in agresivne učence, saj smo opazili, kako vneto pomagajo ostalim. Res je,

da so med ustvarjanjem prišli določeni trenutki, ko sta se deklici najraje zavili nazaj v svoj svet in z nikomer govorili, ampak sta skozi lutkovno ustvarjanje definitivno napredovali. Tudi pri otroku, ki je kazal znake agresije, smo opazili, da le-te ni več uporabljal v tolikšni meri in da se je njegov spisek prijateljev v razredu povečal.

Slika 14: Samostojno delo

Vsi učenci so se z veliko vnemo prebijali do skupnega cilja in kmalu smo lahko videli nastajati prve podobe novih treh lutk. Počasi je nastajal pes jazbečar, kateremu so manjkale le še oči in palici za vodilo, a so učenci kmalu dodali tudi to. Na drugi strani mize pa so se otroci pri izdelavi štorclje in zajca ukvarjali še z zadnjimi podrobnostmi. Štorclji so prilepili kljun, zajcu pa prišili ušesa in tako končali še zadnji dve lutki.

Slika 15: Delo je zabavno

Tako smo prišli skoraj do konca lutkovnega ustvarjanja. Čakala nas je le še predstavitev z lutkami. Do tega dne smo imeli še dober teden, zato se nismo obremenjevali s tem. Edina stvar, s katero so se otroci v tistem trenutku obremenjevali, je bilo pospravljanje učilnice, ampak tudi to so in smo preživel. Ko je bila miza bleščeče čista, smo nanjo položili lutke in za nekaj trenutkov obnemeli ter si jih v tišini

ogledovali. Na otroških obrazih je zavladal nasmešek. Začutili so, da smo naredili nekaj izjemnega.

3.5.4 Lutkovna predstava *Jazbečar Tobija*

Čeprav je bila lutkovna predstava na sporedu šele v petek, smo se z otroki srečali že v ponedeljek zjutraj. Treba se je bilo temeljito pripraviti na predstavo. Izdelava lutk preprosto ni dovolj za dobro lutkovno predstavo, zdaj se je poleg tega bilo treba posvetiti besedilu in osvojiti osnovne prijeme o tem, kako držati lutko. Ko smo tistega jutra prestopili prag učilnice, so nas otroci pričakali z nasmeškom na obrazu in nestrpnim pričakovanjem, saj so imeli nekateri na svojih rokah že lutke in se z njimi igrali. Ta prizor nas je navdušil. Z istim navdušenjem smo začeli priprave na lutkovno predstavo. Čeprav smo otrokom že med samim lutkovnim ustvarjanjem dopovedovali, da si prelistajo besedilo o jazbečarju Tobiji, se je tega držalo le nekaj učencev. Ravno zato smo se odločili, da priprave na lutkovno predstavo začnemo z branjem. Sprva smo se branja lotili tako, da smo poklicali naključnega učenca in ga prosili, da prebere določen del besedila, kasneje pa smo otrokom razdelili vloge in jih prosili, da vsak izmed njih prebere svoj del. Med branjem smo opazili nekaj zanimivega. Otroci so brali besedilo bolj doživeto in čustveno, kot so to počeli pred lutkovnim ustvarjanjem. To se je posebej pokazalo pri učenki, ki je bila zadržane narave. Njen ton glasu je bil višji, močnejši, njeno branje je bilo bolj tekoče, besedilo je bolj čustveno dojemala, navsezadnje pa se je med branjem počutila sproščeno, saj se ni opazilo, da bi bila prepojena s strahom, kot je to bilo moč videti na uvodnem srečanju. Tudi pri ostalih učencih je bilo mogoče opaziti manjše spremembe. Nekateri učenci, ki so pred lutkovnim ustvarjanjem imeli težave z branjem, so le-te delno izboljšali ali jih celo odpravili. Najbolj pa nas je tisti dan navdušil otrok, ki je kazal lažjo obliko agresije. Njegovo branje in izgovorjava besed sta se drastično izboljšala. Ko česa ni znal izgovoriti, se ni več tako očitno jezil. Med branjem je bil umirjen in zbran. Napredek se je pokazal pri vseh. Med branjem so si bolj pomagali kot teden prej. Ko se je kdo zmotil, so ga hitro popravili, če se je kdo izgubil v besedilu, so mu ostali sošolci pokazali, kje se nahaja.

Slika 16: Učenje besedila

Tako smo brali vse do tistega trenutka, ko smo ugotovili, da znamo besedilo o jazbečarju Tobiji. To nam je vzelo nekaj dni in nam ne bi uspelo brez pomoči učiteljice, ki si je, medtem ko ure niso bile namenjene lutkovnem ustvarjanju, vzela čas in z otroki ponavljala besedilo. Za to smo ji zelo hvaležni.

Slika 17: Učiteljčina pomoč

Ko smo usvojili besedilo lutkovne predstave, smo besedilu dodali lutke. Nad to novico so bili otroci navdušeni. Vsak izmed njih je želel svojo lutko, s katero bi nastopal v lutkovni predstavi, vendar to na žalost ni bilo mogoče, saj je bilo za ves razred na voljo le devet lutk in nekaj mask. Zato smo se odločili, da bomo razred razdelili v dve skupini. Ker nismo želeli vplivati na izbiro lutk, smo učencem dovolili, da sami izberejo svojo najljubšo lutko, vendar smo prej, ne da bi ostali učenci vedeli, dali prednost učenkama, ki sta bili zadržane narave, in učencu, ki je kazal manjšo stopnjo agresije.

Zanimivo je bilo videti, kako je ena od učenk izbrala milo štokljo, druga pa ljubkega zajca. Za učenca, ki je kazal manjšo stopnjo agresije, pa smo bili skorajda prepričani, da bo izbral tigra, to je tudi storil.

Slika 18: Ponosen na svoj izdelek

Preden smo začeli z vajami za predstavo, smo najprej morali postaviti oder za lutke. Ko smo to storili, se je zabava lahko začela. Sprva so učenci držali lutke okorno, saj še niso vedeli, kako držati posamično vrsto lutk, zato smo z našim znanjem in z napotki iz knjig Brede Varl učencem pomagali. Sčasoma so se učenci navadili osnovnih prijemov in tako smo lahko začeli s pripravo predstave na odru.

Slika 19: Priprave pred predstavo

Zanimivo je bilo videti, kako so bili otroci zbrani skupaj za odrom in kako so jim ostali učenci, ki niso igrali, pomagali, če je komu kakšen del besedila za trenutek ušel iz glave ali pa če se je slučajno zmotil. Z vsako naslednjo vajo je bila igra boljša. Otroci so se sčasoma začeli posvečati tudi gibanju lutke, saj je na začetku bilo gibanje omejeno in statično.

Med igro smo v skrajno desnem kotu za odrom za lutke opazili, kako se je ena izmed zadržanih učenk tiho pogovarjala s svojo lutko, zajcem, in kako jo je po pogovoru stisnila k sebi. Zdi se, da ji je takrat lutka prirasla k srcu. Med vajo smo

opazili, kako so tudi ostali učenci radostno sprejemali lutke in se z njimi igrali. To je še posebej veljalo za učenca, ki je kazal manjšo stopnjo agresije, saj je preprosto oboževal trenutek, ko je s svojim tigrom lahko rekel: »Trgaj, trgaj!« S takšnimi in drugačnimi radostnimi trenutki smo prišli do konca vaj za lutkovno predstavo, ki nas je čakala že naslednji dan.

Slika 20: Še zadnji poskusi

Ura je odbila devet in učenci so bili skupaj z lutkami pripravljeni. Pred odrom za lutke je stala prižgana prenosna kamera, ki je kasneje njim, nam in naši mentorici pomagala razbrati, kako so se učenci odrezali. Pred lutkovno predstavo so učence spreletavali mešani občutki. Nekateri so bili vznemirjeni, drugi nekoliko prestrašeni, a so se zbrali in začeli s predstavo. Zavladala je nekajsekundna tišina, nato pa je zabrenkala kitara. Na plano je prilezel gospod Florijan in s svojim govorom oznanil začetek predstave. Po govoru gospoda Florijana sta na plano prišla tudi jazbečar Tobija in pasja vila, nato pa še vse druge živali, ki so nastopale v zgodbi.

Slika 21: Ponosni na lutko

Predstava je potekala gladko in tekoče vse do trenutka, ko se je pojavila štorclja. Iz neznanega razloga je štorclja med govorom začela ihteti. Ker smo dobro vedeli, da to ni del predstave, smo se odpravili do odra in ugotovili, da je učenka, ki je v rokah držala

štorcljo, začela ihteti, zato ker je skorajda pozabila besedilo. Čeprav smo želeli poseči v predstavo in učenki pomagati, smo se zadržali, saj smo videli, da se učenka trudi in želi dokončati svoj del, ne da bi predstavo prekinili. To je tudi storila. S svojo hrabrostjo in lojalnostjo do drugih je učenka pokazala ostalim, da jih ne bo zapustila.

Slika 22: Potek predstave

Po tem dogodku se je še tisti manjkajoči del predstave razpletel po pričakovanjih in učenci so s skupnimi močmi mirno pripeljali predstavo do konca. Na obrazih mnogih je zavladal nasmešek in s tem je bilo poplačano vse njihovo in naše delo.

Slika 23: Veselje ob koncu predstave

Ob koncu predstave smo pohvalili vsakega učenca in učenko posebej, a menili smo, da si je prav posebno pohvalo zaslužila učenka s štorcljo v roki. Naše besede so ostali učenci potrdili z bučnim aplavzom, ki je bil namenjen le njej. Ob koncu našega zadnjega srečanja so si učenci zaželeli nekaj, česar nismo mogli zavriniti. Želeli so si odnesti lutke domov in mi smo jim dovolili. Tako je nekdo odšel domov z jazbečarjem Tobijo, drugi s slonom, žirafom, pasjo vilo, gospodom Florijanom, povodnim konjem ... Dve učenki, ki sta bili zadržane narave, sta tisti dan odšli s štorcljo in zajcem, učenec, ki je kazal lažjo stopnjo agresije, pa seveda s tigrom.

Čeprav smo učencem pred lutkovno predstavo rekli, da bodo naslednji teden mogoče nastopili celo pred učenci 1. razreda, se to iz različnih razlogov ni zgodilo. Ne glede na vse smo učencem obljubili, da se bo to zagotovo zgodilo na začetku novega šolskega leta. In mi vedno držimo obljube.

3.6 Razprava in evalvacija

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSp	Zp	
1	3		2	1				3																1,05	0,50	
2		3								2									1						0,91	-1,00
3	1		3					2																	1,09	1,00
4	2			3											1										1,05	0,50
5					3			1			3	2													0,86	-1,50
6		1								3						2									0,91	-1,00
7										1	2					3									1,00	0,00
8		1	2										3												1,00	0,00
9							2				1	3													0,91	-1,00
10							1						2						3						1,00	0,00
11	3													1		2									1,05	0,50
12	1							2					3												0,91	-1,00
13														3		2	1		3						1,18	2,00
14													1	3		2	3								1,05	0,50
15				2									1									3			0,91	-1,00
16			3										1										2		1,23	2,50
17							3									2							1		1,00	0,00
18														3						2	1				1,00	0,00
19														2			1						3		1,00	0,00
20														3					2			1			0,95	-0,50
21			3																2						0,95	-0,50
22				3												1								2	0,91	-1,00
23													1				2		3						1,09	1,00
Vsota dobljenih izbir	4	1	5	4	0	1	3	3	1	3	4	1	7	4	1	8	3	3	3	2	2	1	5	69		
Vsota vzajmnih izbir	2	0	2	1	0	0	1	1	0	1	0	0	2	0	1	1	1	2	1	2	2	0	2	22		
Indeks kohezivnosti																									0,318841	
povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									2,00	

Graf 1: Sociogram pozitivnih izbir (uvodno srečanje)

1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSn	Zn		
1	1				1	3				1					2			2				3			0,91	-0,54	
2		1																							0,95	-0,27	
3			1			1	2					3													0,86	-0,80	
4				1				2							2										1,18	1,07	
5	3				1																				1,50	2,95	
6					3	1					1	2													1,27	1,61	
7		1					2	2					3												0,86	-0,80	
8					1				2			2						3							0,95	-0,27	
9				1		2																	3		0,91	-0,54	
10				3																		1	2		0,86	-0,80	
11				1	3																	2			0,91	-0,54	
12					3	1																	2		1,14	0,80	
13				1	2																		3		0,91	-0,54	
14												1			2								3		0,95	-0,27	
15					3																		2		1,00	0,00	
16				3	1																				0,86	-0,80	
17				2	3																				0,95	-0,27	
18					1																		3		1,05	0,27	
19					1	2							3		2										0,86	-0,80	
20				3								2											1		0,86	-0,80	
21					2																		3		0,86	-0,80	
22					3	2																		1	1,27	1,61	
23						3						2												1	1,09	0,54	
Vsota dobljenih izbir	1	2	0	7	14	9	0	2	1	0	1	6	1	2	3	0	2	4	0	0	0	9	5		69		
Vsota vzajmnih izbir	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	2		12	
Povprečje																										3	
Vsota MVI																										34,5	
SD																										3,73	

Graf 2: Sociogram negativnih izbir (uvodno srečanje)

Tabela 2: Umestitev učencev v sociometrične skupine (uvodno srečanje)

Sociometrična skupina	Številka	Zp	Zn	Socialna preferenčnost	Socialni vpliv
Priljubljeni	1	0,50	-0,54	1,04	-0,04
	3	1,00	-0,80	1,80	0,20
	11	0,50	-0,54	1,04	-0,04
	13	2,00	-0,54	2,54	1,46
	16	2,50	-0,80	3,30	1,70
Zavrjnjeni	5	-1,50	2,95	-4,45	1,45
	6	-1,00	1,61	-2,61	0,61
	12	-1,00	0,80	-1,80	-0,20
	22	-1,00	1,61	-2,61	0,61
Prezrti	2	-1,00	-0,27	-0,73	-1,27
	9	-1,00	-0,54	-0,46	-1,54
	20	-0,50	-0,80	0,30	-1,30
	21	-0,50	-0,80	0,30	-1,30
Kontroverzni	4	0,50	1,07	-0,57	1,57
	23	1,00	0,54	0,46	1,54
Povprečni	7	0,00	-0,80	0,80	-0,80
	8	0,00	-0,27	0,27	-0,27
	10	0,00	-0,80	0,80	-0,80
	14	0,50	-0,27	0,77	0,23
	15	-1,00	0,00	-1,00	-1,00
	17	0,00	-0,27	0,27	-0,27
	18	0,00	0,27	-0,27	0,27
	19	0,00	-0,80	0,80	-0,80

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSp	Zp	
1	1		1	2			3																		1,09	1,52
2		1									3									2			1		0,95	-0,76
3	1		1	2					3																1,09	1,52
4	1			1								3			2										1,00	0,00
5			2		1		1				3														0,95	-0,76
6					1				1			3			2				3						0,86	-2,28
7	3						1						2												1,00	0,00
8		2		3									1												1,00	0,00
9						2			1		3														0,95	-0,76
10					1							3	2												1,00	0,00
11	1													2		3									1,00	0,00
12	1	3							2																0,95	-0,76
13													1	2		1							3		1,09	1,52
14			3										1			2									1,05	0,76
15					1			2									3								1,00	0,00
16				3									1										2		1,09	1,52
17														2									3	1	1,00	0,00
18														3						2	1				0,95	-0,76
19		3											2			1									0,95	-0,76
20																	2				1				0,95	-0,76
21																	3			1		3			0,95	-0,76
22			2												3								1		1,00	0,00
23								1										2							1,09	1,52
Vsota dobljenih izbir	5	2	5	3	2	0	3	3	2	3	3	2	5	4	3	5	3	2	2	2	2	3	5		69	
Vsota vzajmnih izbir	3	1	1	2	1	0	2	1	0	2	0	1	2	1	1	2	1	1	0	1	1	0	0		24	
Indeks kohezivnosti																									0,347826	
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									1,31	

Graf 3: Sociogram pozitivnih izbir (srečanje s kamišibajem)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSn	Zn	
1	1				1	2			3																0,95	-0,32
2		1										3										1			0,95	-0,32
3			1		2	1													2						0,91	-0,64
4				1				3										2							1,05	0,32
5	1				1	3													2						1,18	1,27
6	3				2								1												1,50	3,49
7						2			3										1						0,86	-0,95
8					1							3											2		0,91	-0,64
9						1								3						2					1,05	0,32
10		2		3					1																0,86	-0,95
11				2		1							3												1,00	0,00
12					3							1											2		1,05	0,32
13						3													1				2		0,86	-0,95
14					1						2												3		0,95	-0,32
15		1										3										2			0,86	-0,95
16						1												2				3			0,91	-0,64
17					2												3								1,09	0,64
18			3		1																		2		1,09	0,64
19					2	1																	3		0,91	-0,64
20				3														2					1		0,91	-0,64
21						1			2										3						0,95	-0,32
22					2	1												3				2	3	1	1,14	0,95
23																									1,05	0,32
Vsota dobljenih izbir	2	2	1	4	7	14	0	1	4	0	3	4	0	2	0	1	5	5	1	1	2	6	4		69	
Vsota vzajmnih izbir	2	0	1	1	3	3	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	2	2	0	0	0	0	0		18	
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									3,15	

Graf 4: Sociogram negativnih izbir (srečanje s kamišibajem)

Tabela 3: Umestitev učencev v sociometrične skupine (srečanje s kamišibajem)

Sociometrična skupina	Številka	Zp	Zn	Socialna preferenčnost	Socialni vpliv
Priljubljeni					
	1	1,52	-0,32	1,84	1,20
	3	1,52	-0,64	2,16	0,88
	13	1,52	-0,95	2,47	0,57
	14	0,76	-0,32	1,08	0,44
	16	1,52	-0,64	2,16	0,88
Zavrjnjeni					
	5	-0,76	1,27	-2,03	0,51
	6	-2,28	3,49	-5,77	1,21
	9	-0,76	0,32	-1,08	-0,44
	12	-0,76	0,32	-1,08	-0,44
	18	-0,76	0,64	-1,40	-0,12
Prezrti					
	2	-0,76	-0,32	-0,44	-1,08
	19	-0,76	-0,64	-0,12	-1,40
	20	-0,76	-0,64	-0,12	-1,40
	21	-0,76	-0,32	-0,44	-1,08
Kontroverzni					
	23	1,52	0,32	1,20	1,84
Povprečni					
	4	0,00	0,32	-0,32	0,32
	7	0,00	-0,95	0,95	-0,95
	8	0,00	-0,64	0,64	-0,64
	10	0,00	-0,95	0,95	-0,95
	11	0,00	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	-0,95	0,95	-0,95
	17	0,00	0,64	-0,64	0,64
	22	0,00	0,95	-0,95	0,95

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSp	Zp	
1			1	2			3					2							1						1,05	0,96
2															3										1,00	0,00
3	1				2								3							1					1,05	0,96
4	2									1						3									0,95	-0,96
5	3		1						2																1,00	0,00
6											1					2				3					0,91	-1,91
7	2		3							1															1,00	0,00
8		2							3				1												1,00	0,00
9					3					1			2												1,00	0,00
10				3		1			2																1,00	0,00
11					3							2		2		1									0,95	-0,96
12							1				2						3								0,95	-0,96
13							2								1			3					3		1,09	1,91
14													1						2			3			1,00	0,00
15				1													2					3			0,91	-1,91
16													1										2		1,09	1,91
17		2										3					3						1		1,05	0,96
18														3						1	2				0,95	-0,96
19	3																		2			1			1,00	0,00
20									3												1	2			1,00	0,00
21		3																	2		1	2			1,00	0,00
22							3										1				2				1,00	0,00
23															2	1					3				1,05	0,96
Vsota dobljenih izbir	4	3	4	2	3	1	3	3	3	3	2	2	5	3	1	5	4	2	3	3	3	3	4	69		
Vsota vzajemnih izbir	3	1	2	2	2	1	2	1	2	3	1	1	2	0	0	2	1	1	1	1	1	2	0	1	32	
Indeks kohezivnosti																									0,463768	
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									1,04	

Graf 5: Sociogram pozitivnih izbir (učenci izdelujejo lutke)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSn	Zn	
1					1	2			3																0,91	-0,68
2				2														3					1		1,00	0,00
3						1			3					2											0,95	-0,34
4						1		2				3													1,09	0,68
5				2		1								3											1,05	0,34
6	2			3										1											1,50	3,72
7						1								3					2						0,86	-1,02
8				1								2							3						1,05	0,34
9			2			1														3					1,00	0,00
10		2										1			3										0,86	-1,02
11			1																			2	3		0,95	-0,34
12				3								2										1			1,00	0,00
13					2	1									3										0,91	-0,68
14						1												3				2			1,14	1,02
15		3				1					2														1,00	0,00
16						3		1							2										0,95	-0,34
17								3						1		2									1,09	0,68
18					2	1																	3		1,00	0,00
19						2								3	1										0,91	-0,68
20		3																				2			0,86	-1,02
21						3			2									1							0,86	-1,02
22					2	1										3									1,00	0,00
23								3									1	2							1,05	0,34
Vsota dobljenih izbir	1	3	2	5	4	14	0	4	3	0	2	3	1	6	3	2	5	3	1	0	0	3	4	69		
Vsota vzajmnih izbir	1	0	1	3	0	3	0	1	1	0	0	1	0	2	0	0	1	1	0	0	0	0	1	16		
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									2,95	

Graf 6: Sociogram negativnih izbir (učenci izdelujejo lutke)

Tabela 4: Umestitev učencev v sociometrične skupine (učenci izdelujejo lutke)

Sociometrična skupina	Številka	Zp	Zn	Socialna preferenčnost	Socialni vpliv
Priljubljeni					
	1	0,96	-0,68	1,64	0,28
	3	0,96	-0,34	1,30	0,62
	7	0,00	-1,02	1,02	-1,02
	10	0,00	-1,02	1,02	-1,02
	13	1,91	-0,68	2,59	1,23
	16	1,91	-0,34	2,25	1,57
	20	0,00	-1,02	1,02	-1,02
	21	0,00	-1,02	1,02	-1,02
Zavrjnjeni					
	4	-0,96	0,68	-1,64	-0,28
	6	-1,91	3,72	-5,63	1,81
	14	0,00	1,02	-1,02	1,02
	15	-1,91	0,00	-1,91	-1,91
Prezrti					
	11	-0,96	-0,34	-0,62	-1,30
Kontroverzni					
	17	0,96	0,68	0,28	1,64
	23	0,96	0,34	0,62	1,30
Povprečni					
	2	0,00	0,00	0,00	0,00
	5	0,00	0,34	-0,34	0,34
	8	0,00	0,34	-0,34	0,34
	9	0,00	0,00	0,00	0,00
	12	-0,96	0,00	-0,96	-0,96
	18	-0,96	0,00	-0,96	-0,96
	19	0,00	-0,68	0,68	-0,68
	22	0,00	0,00	0,00	0,00

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSp	Zp	
1	1		1	2			3																		1,05	1,17
2		1			3							2							1						0,95	-1,17
3	1		1								2		3												1,05	1,17
4	1			1						3											2				1,00	0,00
5		2			1			3	1																1,00	0,00
6						1					3		2			1									0,86	-3,52
7	2						1			3	1														1,00	0,00
8			3		2			1					1												1,00	0,00
9						2			1		3														0,95	-1,17
10			3			1												2							1,00	0,00
11												1		2		3									1,00	0,00
12	2	1									3	1													1,00	0,00
13			3										1										2		1,05	1,17
14														1								1	3		1,00	0,00
15				2	3																	1			1,00	0,00
16													1		3							2			1,05	1,17
17														3							2		1		1,00	0,00
18																				2	1				1,00	0,00
19															1	3						2			1,00	0,00
20								3											2	3	1		1		1,00	0,00
21																			2	3	1				1,00	0,00
22				3											2					1					1,05	1,17
23									2							1									1,00	0,00
Vsota dobjenih izbir	4	2	4	3	3	0	3	3	2	3	3	3	4	3	3	4	3	3	3	3	3	4	3	69		
Vsota vzajemnih izbir	3	2	2	1	2	0	3	1	1	1	1	2	2	1	1	2	1	2	1	2	2	2	1	36		
Indeks kohezivnosti																									0,521739	
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									0,85	

Graf 7: Sociogram pozitivnih izbir (Lutkovna predstava Jazbečar Tobija)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	SSn	Zn	
1	1					2	1					3													0,86	-1,26
2		1				3													2						1,05	0,42
3			1				1											2					3		0,91	-0,84
4				1				2																	1,09	0,84
5					1							3		2											1,00	0,00
6						1							1		3										1,27	2,53
7							1								3										0,86	-1,26
8				1					3			2													0,95	-0,42
9							1															3	2		0,95	-0,42
10														1											0,91	-0,84
11					3	2																1			0,91	-0,84
12								2											1			3			1,09	0,84
13				3									1												1,00	0,00
14						1								1											1,09	0,84
15							2							3									1		0,95	-0,42
16													2		1										0,95	-0,42
17														3											1,14	1,26
18				2	1																		3		1,14	1,26
19																							1		0,86	-1,26
20										3													3		0,91	-0,84
21							2				3														0,95	-0,42
22																									1,00	0,00
23																						2	3		1,14	1,26
Vsota dobjenih izbir	0	4	1	5	3	9	0	2	2	1	1	5	3	5	2	2	6	6	0	1	2	3	6	69		
Vsota vzajemnih izbir	0	2	0	2	0	1	0	2	0	0	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	14		
Povprečje																									3	
Vsota MVI																									34,5	
SD																									2,37	

Graf 8: Sociogram negativnih izbir (lutkovna predstava Jazbečar Tobija)

Tabela 5: Umestitev učencev v sociometrične skupine (lutkovna predstava Jazbečar Tobija)

Sociometrična skupina	Številka	Zp	Zn	Socialna preferenčnost	Socialni vpliv
Priljubljeni					
	1	1,17	-1,26	2,43	-0,09
	3	1,17	-0,84	2,01	0,33
	7	0,00	-1,26	1,26	-1,26
	16	1,17	-0,42	1,59	0,75
	19	0,00	-1,26	1,26	-1,26
Zavrjnjeni					
	2	-1,17	0,42	-1,59	-0,75
	6	-3,52	2,53	-6,05	-0,99
Prezrti					
	9	-1,17	-0,42	-0,75	-1,59
Kontroverzni					
	13	1,17	0,00	1,17	1,17
	17	0,00	1,26	-1,26	1,26
	18	0,00	1,26	-1,26	1,26
	22	1,17	0,00	1,17	1,17
	23	0,00	1,26	-1,26	1,26
Povprečni					
	4	0,00	0,84	-0,84	0,84
	5	0,00	0,00	0,00	0,00
	8	0,00	-0,42	0,42	-0,42
	10	0,00	-0,84	0,84	-0,84
	11	0,00	-0,84	0,84	-0,84
	12	0,00	0,84	-0,84	0,84
	14	0,00	0,84	-0,84	0,84
	15	0,00	-0,42	0,42	-0,42
	20	0,00	-0,84	0,84	-0,84
	21	0,00	-0,42	0,42	-0,42

Zgornji sociogrami in tabele so neizpodbitni dokaz, da lutka kot socialna podpora skupini preprosto deluje. Če pogledamo prvi sociogram in tabelo, bomo videli, da je bilo po našem prvem srečanju kar nekaj učencev zavrjnjenih ali prezrtih – med prvimi so bili štiri, med slednjimi pa prav tako. Prav zaradi takih otrok smo si prizadevali, da bi lutka na te in ostale otroke delovala pozitivno, saj bi na ta način lahko prispevala k boljši socializaciji razreda ter nekaterim posameznikom, v mislih imamo predvsem otroke s problemi socializacije, omogočila lažje vključevanje z vrstniki. Preden smo se začeli ukvarjati z lutkami, smo preizkusili še kamišibaj gledališče. Čeprav si nismo mislili, da bo kamišibaj v tolikšni meri vplival na otroke, se je zgodilo prav to, kar potrjujejo tudi rezultati sociograma. Res je, da sta se v skupini zavrjnjenih pojavila dva nova učenca, ampak moramo vzeti v zakup tudi to, da so se rezultati vseh ostalih učencev, ki so ob koncu prvega srečanja spadali v skupino zavrjnjenih in prezrtih, precej izboljšali. Na

primer pri številki 22 se je socialna preferenčnost izboljšala za +1.66; pri številki 12 je le-ta znašala +0.72 in pri številki 5 se je izboljšala kar za +2.42. Čeprav smo bili nad dobljenimi rezultati presenečeni, smo kasneje pogledali k številki 6 in ugotovili, da vsaka metoda ali tehnika reševanja problemov ne deluje pri vseh enako. Pri številki 6 se je namreč stanje še dodatno poslabšalo (-3.61), a nas je to dejstvo še bolj gnalo k raziskovanju, kako bo na priljubljenost tega učenca vplivala lutkovna dejavnost. Sledila je za otroke najbolj pričakovana dejavnost – lutkovno ustvarjanje. Otroci so rezali, žagali, šivali in počeli stvari, ki jih, kot so nam zaupali, še nikoli niso. Nas so ob zaključku lutkovnega ustvarjanja zanimali odnosi v skupini, zato smo ponovno izvedli sociometrično preizkušnjo, da bi ugotovili, ali je lutka vplivala na boljšo povezanost razreda ter pomagala otrokom s socializacijskimi težavami. Rezultati so bili odlični, saj smo v skupini zavrženih in prezrtih našli le še pet učencev; pri tem se pa moramo zavedati, da je en učenec (številka 14), katerega socialna preferenčnost je bila -1.02, za malo zgrešil skupino srednje sprejetih. Med vsemi pozitivnimi podatki, ki smo jih tisti dan ugotovili, npr. da je bil ob zaključku našega lutkovnega ustvarjanja razred bolj povezan kot tedne prej, pa nas je najbolj razveselilo dejstvo, da sta se številki 5 in 22, sicer otroka s socializacijskimi težavami, iztrgali iz skupine zavrženih in prešli v skupino srednje sprejetih ter se tam obdržali. Njuna socialna preferenčnost z drugega srečanja je bila -2,03 (številka 5) in -0,95 (številka 22), ob koncu našega lutkovnega ustvarjanja pa -0.34 (številka 5) in 0.00 (številka 22). Ob koncu lutkovne predstave se je, tako kot je razvidno s četrtega grafa, število povprečnežev povečalo, število zavrženih in prezrtih učencev pa upadlo. S tem je lutka v razmeroma kratkem času dosegla tisto, po čemer najbolj slovi, povezala je ljudi med seboj. Ravno zaradi takih rezultatov nas zanima, kaj bi lahko lutka dosegla v daljšem časovnem obdobju. Ampak pustimo zdaj naše domneve in številke in se raje posvetimo bolj podrobnim dogodkom, ki so se odvijali med našim lutkovnim ustvarjanjem.

Tako kot smo že napisali v razdelku izvedba, se je vse začelo z uvodnim srečanjem. Naše prvo srečanje z otroki se je začelo v sproščenem vzdušju, vendar se je pri nekaterih učencih ta sproščenost hitro razblinila, ko so ugotovili, da bodo morali priti pred tablo in pred vsemi sošolci povedati nekaj besed o svoji najljubši živali. Večina učencev je prikorakala pred tablo in samozavestno povedala vse o svoji najljubši živali, a ena izmed deklic ni premogla tolikšne samozavesti. Sprva ni vedela, kako začeti, nato pa se je s pomočjo podpore zbrala in dokončala predstavitev. Njen glas je bil zelo mil in tih, zato smo komaj slišali, kaj je povedala. Njen očesni stik z občinstvom je bil zelo skromen in opazili smo, da med govorom ni sproščena. Čeprav so si učenci o njej mislili, da je čudna, je morda učenka s sramežljivostjo želela doseči

občutek za kontrolo. Hyson in Van Trieste (1987, v Korošec, 2015) pravita, da je sramežljivost lahko povsem normalen prilagoditveni odgovor na nekatere zahtevne socialne izkušnje in da se z njo otrok trenutno odmakne in doseže občutek kontrole. Ko pa otrok pridobi določene izkušnje z neznanimi ljudmi, to se očitno nanaša na nas, sramežljivost počasi izpuhti. Prav to se je zgodilo v našem primeru, saj se je učenka sčasoma med nastopom opogumila in začela govoriti bolj sproščeno in glasno, čeprav smo še vedno opazili sramežljivost. To pa ni bila edina učenka, ki je kazala znake sramežljivosti. V razredu je bila še ena deklica s podobnimi težavami, za katere smo izvedeli nekaj minut kasneje. Takoj za njo pa je pred tablo stopil deček, ki je tudi kazal znake nesproščenosti, in začel opisovati svojo najljubšo žival, vendar je na določenih delih preprosto obstal. Ni znal nadaljevati in je zaradi svoje živčnosti postal nejevoljen. Na podlagi takšnih in drugačnih dogodkov, ki so se pripetili med celotnim srečanjem, smo si izoblikovali mnenje o tem, kakšna je razredna medosebna komunikacija in kateri otroci se nagibajo v kategorijo zadržanih in agresivnih primerov. Čeprav na podlagi enega srečanja nismo mogli tega z gotovostjo trditi, smo to lahko predvidevali. Naša predvidevanja so se kmalu izkazala za pravilna. Ob pogledu na sociogram, ki smo ga izvedli ob koncu uvodnega srečanja, smo opazili, da ravno tisti dve deklici in deček, ki so se pred tablo najslabše odrezali, niso dobili niti enega glasu s strani svojih sošolcev, a kljub rezultatom vseeno še nismo mogli z gotovostjo trditi, da tej otroci spadajo v kategorijo agresivnih ali zadržanih, zato smo v nadaljevanju sklenili, da se bomo tem učencem še posebej posvetili, saj gre po vsej verjetnosti za zadržano vedenje pri deklicah, deček pa tudi po besedah učiteljice kaže elemente agresivnega vedenja.

Pri drugem srečanju so se naše domneve še dodatno okrepile. Učence smo vprašali, če morda vedo, kaj je kamišibaj. Veliko učencev je poskušalo odgovoriti na vprašanje, čeprav o tem še niso slišali. Obe deklici, ki sta bili zadnjič zadržani, tudi pri razpravi o kamišibaju nista sodelovali. Na neposredna vprašanja, ki so bila namenjena njima, sta odgovarjali s tihimi in milimi besedami in vzpostavili skromen očesni stik. Učenec, za katerega smo predvidevali, da ima težnjo k agresiji, se je vedel ravno nasprotno. V času našega druženja je udaril sošolca brez razloga. Izjavil je, da ga je udaril, ker ga ta ni poslušal. Ravno zaradi tovrstnih dogodkov smo želeli takšnim otrokom na neki način pomagati. In kamišibaj gledališče je bilo prava priložnost za to. S pomočjo kamišibaja smo želeli učencem pokazati, da zadržani otroci niso tako redkobesedni, kot se zdijo, in da agresivni otroci ne uporabljajo zgolj pesti, ko želijo povedati, kar mislijo. S pomočjo kamišibaja smo želeli izboljšati komunikacijo med otroki. Na koncu se je naša zamisel izkazala za odlično, saj smo med pripovedovanjem

zgodbe opazili, da so otroci veliko bolj komunicirali med seboj v primerjavi s srečanjem prej. Medtem ko je ena od učenk prebirala začetek zgodbe, so se ostali šepetajoče dogovarjali, kdo bo na vrsti za branje naslednjega odlomka (deli so bili oštevilčeni) in tako naprej. Zanimivo je bilo videti, kako so učenci, čeprav tega na uvodnem delu nismo zasledili, začeli komunicirati tudi s sošolci, ki so kazali znake zadržanega ali agresivnega vedenja. Čeprav smo zadržanima učenkama in učencu, ki je kazal znake agresije, neprestano stali ob strani in jim potihoma dajali navodila, kako med zgodbo pravilno izvleči risbo z lesenega odra, smo lahko iz ozadja slišali, kako to počnejo tudi ostali, slišalo se je: »Hej, naslednja na vrsti je žirafa. Samo, da veš.« To je otroke dodatno motiviralo in opaziti je bilo, da so z vsakim naslednjim listom, ki so ga vzeli iz lesenega odra, postajali vse bolj sproščeni in radostni. Učenec, ki je kazal znake agresije, je bil ob koncu zgodbe tako sproščen, da je skoraj raztrgal list papirja. Ob koncu našega drugega srečanja pa smo s pomočjo sociograma želeli ugotoviti, ali je kamišibaj vsaj malo pripomogel k temu, da bi ostali učenci v zadržanima učenkama ali agresivnem učencu videli osebo, s katero bi se želeli družiti. Ugotovili smo, da kamišibaj dobro deluje na učence, kar lahko vidimo na priloženem grafu.

Tretjega srečanja so se učenci še najbolj veselili, saj so že ob omembi, da bomo naslednjič izdelovali lutke, radostno skočili v zrak. Čeprav tega veselja pri otrocih z vedenjskimi problemi, zadržani in agresivni otroci, sprva ni bilo moč opaziti, se je kasneje le pokazal tisti radosten nasmešek, ki nam je dal vedeti, da je tudi njih premagala radovednost. Ko bi le imeli sliko tega prizora. Medtem ko smo brskali po naših torbah, so učenci že nestrpno opazovali in se spraševali, kaj bomo izvlekli iz njih. Pred otroke smo postavili knjige. V tistem trenutku so se njihovi obrazi spremenili v kup kislih obrazov. Eden izmed učencev je celo pripomnil, da bi oni radi izdelovali lutke, ne pa brali. A če smo želeli izdelati lutke pravilno, smo morali prebrati knjige, zato smo se kar lotili. Med listanjem knjig smo opazili, kako so se učenci, očitno nezavedno, povezali med seboj in začeli stresati zamisli o tem, kakšno lutko bodo naredili. Čeprav so vsi učenci zelo dobro vedeli, kakšne lutke bodo morali narediti, so se odločili, da bodo izdelali lutko »super junaka«, za katerega še nihče ni slišal. Toda tega jim nismo mogli dovoliti, saj smo se morali držati načrta. Ko smo končno prelistali vse knjige in jim dopovedali, da ne bomo mogli izdelovati fantastičnih »super junakov«, ampak lutke, ki bodo »super junaki« v okviru zgodbe, ki jo bomo uprizorili, smo lahko začeli z izdelavo. Na mizo smo postavili našo drugo torbo in iz nje povlekli pripomočke. Na plan smo potegnili razna oblačila, rezilno klino (olfa nož), žago za les, iglo s sukancem, lesene palčke itd. Zanimivo je bilo videti, kako je učence, predvsem dečke, pritegnila žaga, deklice pa igla s sukancem. Po dodatnih navodilih, na kaj morajo biti pozorni pri

izdelavi lutk, smo le začeli. Prav v tem delu lutkovnega ustvarjanja smo opazili veliko reči, ki so nas zanimale. Prva stvar, ki nam je prišla na misel, medtem ko smo opazovali otroke med delom, so bile besede Koroščeve (2015) o tem, kako so vzgojiteljice in učiteljice v svojih poročilih opisovale, da so se sicer zelo zadržani otroci z lutkami sprostili in brez strahu nastopali pred skupino. Podoben prizor smo videli tudi mi. Čeprav lutke še zdaleč niso bile končane, si je ena od zadržanih učenk iz koščka penaste gume izrezljala krog in nanj narisala dve očesi ter usta in si vse skupaj nataknila na kazalec. Na prvi pogled je stvar bila podobna nečemu med prstno in ročno lutko. S to lutko pa je nato med delom posredno komunicirala z ostalimi učenci. Bilo je videti, kot da bi bila ta lutka neke vrste posrednik, s katerim se je želela vključiti v skupino. Čeprav smo mislili, da bo podobno stvar naredila tudi druga zadržana učenka, tega ni storila, temveč je ob skupini nemo čakala na navodila. Ko smo vodji skupine omenili, naj ji dodeli kakšno nalogo, je deklica delo sprejela, ampak še vedno je bilo videti, da se je počutila utesnjeno in prestrašeno. Ko smo pri vodjah, moramo omeniti našega učenca, ki je kazal znake agresivnega vedenja. Čeprav smo na začetku bili skeptični, da bo ta učenec vodja skupine, se je na naše presenečenje odrezal zelo dobro. Ta deček je že takoj na začetku, ko smo mu dodelili vlogo vodje, vedel, kaj je treba narediti in komu dati katere zadolžitve. Med delom je deček skakal sem ter tja po učilnici in nadziral delo ter delil naloge ostalim članom skupine. Če je menil, da nekaj ni bilo prav narejeno, je to takoj rezko pripomnil in predlagal, kako bi stvar izboljšali. Čeprav smo sprva mislili, da le mi presenečeno gledamo, kako dobro mu gre, smo opazili, da to počne tudi učiteljica. Najbolj nas je presenetilo, kako je skozi celotno delo neutrudno komuniciral tako s svojo skupino kot tudi z drugimi. Sijajno mu je šlo. Kar se pa tiče komunikacije ostalih učencev, pa tudi ta ni bila nič manj intenzivna in sodelovalna kot komunikacija našega učenca z znaki agresivnega vedenja. Tudi po njegovi zaslugi se je v nekaj trenutkih učilnica napolnila z besedami in spremenila v nekaj, kar bi najlažje opisali z dvema besedama – kreativni kaos. Komunikacija med učenci je potekala z vseh smeri, saj so si učenci, ki niso bili v isti skupini, izmenjevali zamisli o tem, kako narediti žirafi rožička ali kako izdelati slonov rilec. Tudi Majaron (2006) navaja, kako lutka pripomore k vzpostavitvi večsmerne komunikacije in ustvarjalnosti, ki je zelo pomembna za razvoj učenčeve zdrave samopodobe, ampak mi smo enak učinek dosegli že pri lutkovnem ustvarjanju, ko lutke še niso bile izdelane. Skozi celotno lutkovno ustvarjanje smo opazili napredek v medsebojni komunikaciji in povezanosti pri vseh učencih, ampak pri učencu, ki je kazal znake agresije, je bil ta napredek še posebej opazen. Njegov glas je postal bolj miren in sproščen, njegova neverbalna komunikacija se je izboljšala, njegov krog prijateljev se je povečal,

navsezadnje pa je začel celo sprejemati kritike ostalih učencev. Čeprav smo mislili, da se bo njegov napredek ustavil na tej točki, smo kasneje spoznali, da temu ni tako, saj smo med pripravami na lutkovno predstavo prišli do zanimivega zaključka. Ko smo učencu dovolili, da si na roko natakne svojo najljubšo lutko, tигра, in z njo igra, se je do ostalih učencev vedel nekoliko bolj zrelo, saj ni za vsako nesoglasje, ki ga je doživel, uporabil agresije, kot je to sprva počel, temveč je le pogledal k svoji lutki in jo vprašal: »Kdo misliš, da ima prav?« Ta mu je odgovorila: »Ti imaš prav, ti.« Potem je rekel: »Saj sem vedel«, se nasmehnil in odkorakal stran. Takšne ali podobne primere pa je očitno doživela tudi Ana Porenta, ki v svojem projektu Kajevo prvo potovanje po Sloveniji omenja, kako so otroci, ki so med tednom uporabljali lutko, postali manj agresivni do ostalih otrok, njihovo vedenje pa je postalo bolj zrelo in odgovorno. Toda med lutkovnim ustvarjanjem smo bili priča tudi številnim spornim trenutkom, za katere smo mislili, da jih bomo lahko rešili z lutko, pa temu ni bilo tako. Čeprav je pri agresivnem otroku lutka delovala kot nek konstruktivni »blažilec«, s katerim je otrok poiskal pravo rešitev, je pri številnih učencih, ki sicer niso imeli težav s samopodobo ali socializacijo, delovala predvsem neuporabno. Katz (1995, v Ivon, 2005) navaja, da ko se otroci sprejo, jim ponudimo lutko, saj bodo le tako skozi njo verbalizirali svojo jezo in počasi začeli dojemati, zakaj se jeza pravzaprav javlja. Čeprav smo pred lutkovnim ustvarjanjem verjeli v te besede, so se v našem primeru kasneje pokazale za manj uporabne. Ko smo namreč otrokom želeli pomagati pri reševanju sporov, do katerih je prišlo med lutkovnim ustvarjanjem, in pri tem uporabiti lutko, so se otroci odzvali ravno obratno, kot je navajal Katz. Namesto da bi svojo jezo s pomočjo lutke opisali z besedami, so jo opisali na sila vulgaren način – s pestmi. Na srečo smo jih hitro umirili, ampak presenetilo nas je dejstvo, da je lutka ob takih neprimernih dogodkih pomagala le otroku, ki je kazal znake agresije, in ne tistim, ki sicer niso kazali znakov slabe samopodobe. Morda pa so se ti učenci želeli – tako kot pravita Puklek in Gril (1999, v Marjanovič Umek in Župančič) – le postaviti zase, kdo ve. Ne glede na to je lutka otrokom in nam ponudila ogromno. Med lutkovnim ustvarjanjem je ponudila vsakemu otroku možnost varnega, svobodnega izražanja misli in občutkov brez kakšnega strahu ali grožnje. Zagotovila je, da nihče ni bil tarča posmeha ali poniževanja. Res je, da je med procesom včasih prišlo do nevšečnosti, ki so vključevale poniževalne besede ali grožnje, ampak le-teh je bilo malo. S tem, ko je lutka poskrbela, da so se otroci počutili fizično in čustveno varni ter jim omogočila izbiro vlog, ki so ustrezale njihovi naravi, je v njih vzbudila občutek identitete. Otroci so se med lutkovnim ustvarjanjem veliko družili med seboj in tako pridobivali občutek povezanosti. Med delom so z ostalimi učenci izmenjevali svoja mnenja ali zamisli in tako občutili, kako je biti del skupine. Pri vsaki

izdelani lutki ali njenem delu so otroci občutili, da so sposobni nekaj narediti. Navsezadnje pa je lutka oziroma lutkovno ustvarjanje otrokom pomagalo, da so pri izdelavi lutk ali pripravi oziroma izvedbi lutkovne predstave stremeli k skupnim ciljem, ki so vsaj malo pripomogli k temu, da so zgradili ali dogradili svoj občutek smiselnosti oziroma poslanstva. Na ta način je lutkovno ustvarjanje skozi vsa srečanja pripomoglo k razvoju vseh šestih temeljnih prvin samopodobe, o katerih piše Youngsova. Ob napredku vseh učencev, ki so sodelovali v procesu, je lutkovno ustvarjanje pri izgradnji šestih temeljnih prvin samopodobe največ pomoči ponudilo otrokom, ki so imeli težave s socializacijo. Učenci, ki so kazali znake agresivnega ali zadržanega vedenja, so skozi celoten lutkovni proces doživeli marsikaj lepega. Otrok, ki je kazal znake agresije, je na začetku našega lutkovnega procesa, ko je postal vodja skupine, občutil, da je drugim mar zanj in za njegove zamisli in mnenja, obenem pa se ni počutil, da bi ga kdo lahko ponižal, saj je bil vodja skupine in kot je sam povedal, je treba vodje poslušati, ne grajati. Ko je ta otrok z ostalimi učenci izmenjeval svoje zamisli ali mnenja in poslušal ostale, kar so imeli povedati, je sčasoma presenečeno ugotovil, da iz dneva v dan postaja vse bolj povezan z njimi. Ko je med delom neutrudno komuniciral z ostalimi člani skupine, je spoznal, da je postal pripadnik skupine (razreda) in da so njegove zamisli pravzaprav pomembne, saj znatno prispevajo k skupnem cilju celotne skupine. Takšna in podobna spoznanja so mu dala novi zagon. A ravno delo je prispevalo k temu, da je, medtem ko je s svojimi lastnimi močmi izdelal novi del za lutko ali kaj podobnega, uvidel, da je sposoben to narediti. Počutil se je kompetentnega. Navsezadnje pa je kot vodja skupine moral stremeti k uresničevanju ciljev, ki so mu bili zaupani, zato je lutkovno ustvarjanje v njem prebudilo tudi občutek smiselnosti oziroma poslanstva. Vse to je prispevalo k temu, da je ta otrok postal veliko bolj socializiran kot pred tedni. Njegova nagnjenost k agresiji se je skozi lutkovno ustvarjanje zmanjšala, še posebej takrat ko je v rokah imel svojo najljubšo lutko. Postal je veliko bolj družaben in do drugih se je vedel karseda spoštljivo. Nadvse pa se je izboljšala njegova neverbalna komunikacija, saj je med pogovori z ostalimi učenci veliko uporabljal govorico telesa in dotik. Poleg vsega pa se je, ko je imel lutko v rokah, do ostalih učencev vedel prijateljsko, kar je učence sprva nekoliko zmedlo, ampak so kasneje ugotovili, da je njegovo obnašanje pristno. Nad omenjenimi rezultati smo bili zelo navdušeni. Nad rezultati dveh učenek, ki sta bili zadržane narave, pa prav tako, saj je lutkovno ustvarjanje tudi pri njiju pustilo svoj pečat. Pri obeh je bilo opaziti napredek, čeprav je bil pri tisti, ki se ni in ni mogla vključiti v skupino, čeprav smo jo neprestano spodbujali k delu, zelo skromen. V primerjavi z drugo učenko se je kljub prizadevanju, da bi jo s pomočjo dodeljevanja raznih zadolžitev med samim lutkovnim ustvarjanjem ali pri igri z

lutko poskušali čimbolj integrirati v skupino, vanjo slabo vključila. V sebi očitno ni občutila, da jo drugi učenci sprejemajo tako kot ostale. Mislila je, da ostalim ni mar zanjo in za njene zamisli, čeprav so se, to smo tudi sami videli, učenci trudili, da bi ji dopovedali nasprotno.

Ker imajo tudi otroci svoje meje, so jo sčasoma zaradi zadržanega vedenja začeli postavljati ob rob dogajanja. Ob tem smo se spomnili na besede Rubina (2003, v Rubin idr., 2006; v Korošec, 2015), ki pravi, da vrstniki pogosto psihično odstranijo in izolirajo sramežljive in zadržane otroke, zato so ti lahko ob mnoge koristi, ki jih prinesejo izkušnje tesnih prijateljstev. Toda mi si tega nismo želeli za našo učenko, zato smo jo ob vsaki priložnosti poskušali integrirati v skupino, a je bilo zaman. Vse negativne izkušnje, ki jih je doživela, so prispevale k temu, da se njena že tako slaba samopodoba ni izboljšala. Očitno je tokrat sramežljivost bila prevelika ovira za nas, lutko in predvsem učenko, ampak moramo se zavedati, da tudi lutka ne premore toliko moči, da bi v petih srečanjih lahko povsem odpravila tako zakoreninjene težave. Druga učenka, ki je tudi kazala znake zadržanega vedenja, je bila njeno čisto nasprotje. Že na začetku ji je lutka, ki jo je naredila sama, služila kot zastopnik, s katerim je posredno komunicirala z ostalimi. Pozitivne izkušnje, ki jih je doživela s pomočjo svoje lutke, so bile koristne. Ta učenka je uvidela, da komunikacija ni tako velika ovira, da je ne bi mogla premagati, in da je biti del skupine res prijetna zadeva. Z ostalimi učenci je, večkrat tudi brez lutke, med delom veliko komunicirala in izmenjevala svoje zamisli, ki so bile ostalim učencem velikokrat všeč, najbolj nas je presenetila njena volja do dela, ta je bila neverjetna. Vse te pozitivne izkušnje so učenki pomagale, da se je ostalim učencem odprla in z njimi začela deliti zamisli, želje, cilje ali le svoje srečne in žalostne trenutke. Na koncu lutkovnega ustvarjanja je ostalim vrstnikom pokazala, da zmore mnogo več, kot so od nje pričakovali. Pokazala je, da zmore šivati, žagati ali rezati penasto gumo z rezilno klino brez strahu, da bi se poškodovala. Izkazalo se je, da v sebi skriva ogromno zamisli, ki so skupini kasneje pomagale doseči zadani cilj. Dokazala je, da se lahko učenci zanesejo nanjo. Pokazala je, da se v njihovi družbi ne počuti več utesnjeno. Ni bila več prepojena s strahom, kot je bila včasih. In dokazala je, med lutkovnim ustvarjanjem in kasneje, da je lahko iskrena in izjemna prijateljica. Čeprav lutkovno ustvarjanje ni pomagalo vsem učencem s težavami pri socializaciji, je vsaj dvema učencema pomagala pri tem, da od takrat gledajo na svet bolj pozitivno, kar je izjemen dosežek. Morda pa bo nekega dne enega izmed teh učencev življenjska pot vodila k isti problematiki, kot je nas, in srčno upamo, da bo prav tako kot mi občutil, kako dobro je nekomu pomagati s pomočjo stvarce, ki jo ljudje imenujejo lutka.

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

Lutka zmore mnogo več, kot bi si sprva mislili. V šolskih prostorih deluje kot pripomoček, s katerim si učitelji lahko pomagajo dosežati vzgojno-izobraževalne cilje in reševati socializacijske probleme, kot so zadržano in agresivno vedenje. Čeprav učitelji v svojem delu lutko uporabljajo zelo redko ali celo nikoli, obstajajo dobri razlogi, zakaj bi jo moral uporabljati pogosteje. Z njo bi učitelji lahko na igriv in zanimiv način predstavili nekatere teme pri pouku slovenščine, matematike, družbe, športne in glasbene vzgoje ali kakšnega drugega predmeta in tako s sproščenostjo dosegali kurikularne cilje. A lutka je več kot le sredstvo, s katerim učitelji dosegajo vzgojno-izobraževalne cilje, je vsestranska. V razredu deluje kot pripomoček, s katerim učitelj lahko izboljša komunikacijo med učenci in njihovo samopodobo. Čeprav lutka na prvi pogled deluje krhko, je v resnici močna pomočnica, saj se učitelji z njo lahko spopadajo tudi s problemi socializacije, med katere spadata zadržano in agresivno vedenje.

V praktičnem delu našega diplomskega dela smo ugotovili, da lutka/lutkovno ustvarjanje pomaga pri izgradnji vseh šestih temeljnih prvin samopodobe, kot piše Youngsova. Lutka je otrokom ponudila fizično in čustveno varnost, s katerima so otroci izoblikovali ali dogradili občutek identitete. Lutka jim je ponudila tudi možnost druženja, kar je otroke med seboj povežalo. Med lutkovnim ustvarjanjem so učenci, še posebej tisti z znaki zadržanega ali agresivnega vedenja, ugotovili, kaj pomeni postati pripadnik skupine in kakšen je občutek kompetentnosti. Navsezadnje pa so učenci pri izdelavi lutk stremeli k skupnim ciljem, zato jim je lutkovno ustvarjanje pomagalo tudi pri razvijanju občutka smiselnosti oziroma poslanstva. Zgoraj naštetu nas je privedlo do ugotovitve, da lutka lahko vpliva na razvoj učenčeve zdrave samopodobe. Tako kot je lutka pomagala učencem pri izgradnji zdrave samopodobe, je pomagala tudi pri izboljšanju komunikacije v razredu. Različni avtorji (Majaron, Korošec, itd.) so na podlagi svojih raziskav izoblikovali mnenje, da lutka lahko pomaga pri razvoju verbalne, neverbalne in večsmerne komunikacije. V praktičnem delu smo tudi mi domnevali, da bi lutka lahko pozitivno vplivala na razvoj komunikacije v razredu, in ugotovili, da je naše in mnenje ostalih avtorjev pravilno. Ugotovili smo, da je lutka med lutkovnim ustvarjanjem in pri lutkovni predstavi pripomogla k vzpostavitvi večsmerne komunikacije, ki je povežala otroke med seboj. Skozi kretnje in obrazne mimike otrok, medtem ko so držali lutko v rokah, pa je pomagala obogatiti neverbalno komunikacijo in izboljšati verbalno komunikacijo.

Če strnemo ugotovitve, lahko z zagotovostjo trdimo, da je lutka opravila svoje delo več kot dobro. Otrokom s socializacijskimi problemi je služila kot posrednik, s katerim

so se lažje integrirali v skupino, ostalim učencem pa kot ustvarjalni pripomoček, ki jim je krajšal čas. Zadržanemu otroku je pomagala najti pogum, ki ga je nujno potreboval, agresivnemu otroku pa doumeti, da se nesporazumi in spori ne rešujejo z agresivnim vedenjem. Čeprav lutka pri eni od zadržanih učenk ni dosegla pričakovanih uspehov, je pri drugi zadržani učenki pokazala vse svoje attribute. Ugotovili smo, da je lutka zadržani učenki pomagala pri vzpostavitvi komunikacije z ostalimi vrstniki in ji tako omogočila razvoj vseh temeljnih prvin samopodobe. Učencu z elementi agresivnega vedenja je lutka pomagala nadzirati agresivno vedenje in mu ponudila boljše rešitev za reševanje sporov, to je sklepanje kompromisov. Ugotovili smo, da je lutka podprla njegovo samozavest in njegov ego in mu omogočila, da se je do ostalih učencev vedel manj napadalno. Na ta način je postal bolj socializiran posameznik, ki so ga ostali sošolci začeli bolje sprejemati.

Menimo, da lutka lahko pomaga marsikateremu učitelju pri uresničevanju vzgojno-izobraževalnih ciljev ali reševanju vedenjskih problemov. Res je, da pri nekaterih otrocih lutka morda ne bo delovala, tako kot se je pri nas zgodilo z zadržano deklico, a v primeru njenega delovanja, tako kot se je pri nas zgodilo pri agresivnem dečku in drugi zadržani deklici, bo marsikateri čemeren, prestrašen ali zdolgočasen obraz spremenila v obraz popolne radosti. In ravno takšne obraze učitelji potrebujejo v svojih razredih, če želijo kvalitetno vzgajati in izobraževati otroke.

5 LITERATURA IN VIRI

- Bastašić, Z. (1990). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bevc, Z. (2005). Ročna lutka v vrtcu in v šoli. *Educa, let. 14, št. 4 (2005), str. 51–54*.
- Borota, B., Geršak, V., Korošec, H., Majaron, E. (2006). *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Ivon, H. (2013). *Lutka v dječjem vrtiču*. Split: Filozofski fakultet, Odsjek za predšolski odgoj.
- Ivon, H. (2005). *Vpliv interakcije z lutko na socialno vedenje in igralne aktivnosti predšolskih otrok*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Jurišević, M. (1999). *Samopodoba šolskega otroka*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kobal, D. (2003). *Bivanja samopodobe*. Ljubljana: i2.
- Korošec, H. (2015). *Lutka in socialni odnosi v vrtcu*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. Pridobljeno dne 18. 1. 2016, URL: http://pefprints.pef.uni-lj.si/2670/1/DISERTACIJA_H_KOROSEC.PDF
- Korošec H. in Majaron E. (2002). *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2006). Možnosti lutke pri doseganju kurikularnih ciljev v osnovni šoli. *Revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojno izobraževalnega dela, let. 37, št. 2 (2006), str 38–39*.
- Marjanovič, L. et al. (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Musek, J. (2005). *Psihološke in kognitivne študije osebnosti*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete – razprave Filozofske fakultete.
- Porenta, A. (2003). Zgodbe in lutke kot sredstva za motiviranje učencev. *Sodobna pedagogika, let. 54, št. 2 (2003), str. 177–188*.
- Sitar, J. (2008). Lutkovna umetnost v okviru kulturne vzgoje. V: *Kultura in umetnost v izobraževanju – popotnica 21. stoletja: predstavitev različnih pogledov o umetnostni in kulturni vzgoji v izobraževanju. (str.130–137)*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: DZS, 2000.
- Šinko, S. (2008). Vloga lutkovnega gledališča pri kulturni vzgoji otrok. *Revija za elementarno izobraževanje, let. 1, št 3/4 (dec. 2008), str. 131–138*.
- Trefalt, U. (1993). *Osnove lutkovne režije*. Ministrstvo za kulturo.
- Youngs, B. (2000). *Šest temeljnih prvin samopodobe: Kako jih razvijamo pri otrocih in učencih*. Ljubljana: Educy.

Dragojević, Leon (2018): *Lutka in njen vpliv na pozitivno samopodobo učencev 3. razreda*. Diplomsko delo. Koper: UP PEF.

Woolfolk, A. (2002). *Pedagoška psihologija*. Ljubljana: Educy, 2002.